

Вищий навчальний заклад «Український католицький університет»

Факультет суспільних наук

Кафедра державного управління

«Магістр»

(освітньо-кваліфікаційний рівень)

Магістерська робота

на тему:

“Модель вищої влади України з використанням електронної демократії”

Виконав: студент VI курсу,
напряму підготовки (спеціальності)

281 «Публічне адміністрування»

Рожок Р.С.

(прізвище та ініціали)

Науковий керівник:

к.е.н., доц. Матвеев Є.Е.

(посада, науковий ступінь, прізвище
та ініціали)

Львів - 2019 рік

ЗМІСТ

ЗМІСТ	2
ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1	6
НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ОРГАНІЗАЦІЇ МОДЕЛІ ВИЩОЇ ВЛАДИ	6
1.1. Поняття моделей вищої влади та їх класифікація	6
1.2. Електронна та інші види демократії	13
1.3. Альтернативні види моделей вищої влади	23
1.4. Висновки розділу	30
РОЗДІЛ 2	32
АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ МОДЕЛЕЙ ВИЩОЇ ВЛАДИ В УКРАЇНІ ТА ЗАКОРДОНОМ	32
2.1. Аналіз рівня легітимності сучасної моделі вищої влади України	32
2.2. Інституційний аналіз моделі вищої влади України	38
2.3. Закордонний досвід використання електронної та прямої демократії в існуючих моделях влади	55
2.4. Висновки розділу	67
РОЗДІЛ 3	69
НАПРЯМКИ УДОСКОНАЛЕННЯ МОДЕЛІ ВИЩОЇ ВЛАДИ В УКРАЇНІ.	69
3.1. Електронна демократія як основа нової моделі вищої влади України	69
3.2. Законодавча гілка влади при народно-парламентській моделі.	82
3.3. Висновки розділу	94
ВИСНОВОК	97
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	100

ВСТУП

Дана магістерська дипломна робота присвячена розробці новій моделі вищої влади в Україні, яка буде базуватися на електронній демократії.

Тема магістерської роботи є актуальною у зв'язку з глобальною кризою представницької демократії у світі. Спостерігається значне зменшення довіри громадян до державних інституцій по всьому світі, ріст впливу капіталу на прийняття економічних і політичних рішень, зменшення залученості громадян до партійної діяльності, збільшення впливу ЗМІ на суспільну думку. Також значною мірою росте вплив штучного інтелекту та Великих даних на життя пересічного громадянина, так само як і збільшується економічна нерівність на глобальному рівні.

Всі ці фактори провокують нас до переосмислення підходів до спільного управління країною та процесу державотворення, вироблення політики. На думку автора, суттєвого реформування потребують інститути влади народу, прямого впливу громадян на прийняття рішень, управління країною, участі у процесі державотворення.

Дослідженню поняттю представницько, прямої та електронної демократії демократії, та побудованих на них моделей вищої влади присвячено дане наукове дослідження.

Мета даної магістерської дипломної роботи - проаналізувавши недоліки представницької демократії та переваги електронної демократії, запропонувати модель вищої влади, яка б максимально репрезентувала волю народу та давала можливість громадянину мати суттєвий вплив на управління країною та можливість активно брати

участь у процесі державотворення, що по своїй суті і є істинним значенням демократії, а саме влади народу.

Задля досягнення поставленої мети в даній роботі були поставлені такі завдання:

1. Виявити та обґрунтувати недоліки представницької демократії в Україні.
2. Зробити аналіз існуючих моделей влади в Україні та закордоном.
3. Розробити нову модель вищої влади України на основі електронної демократії.
4. Запропонувати процес переходу від теперішньої моделі до розробленої.

Об'єкт дослідження дипломної роботи може бути процес або явище, які містять проблемну ситуацію, обрану для дослідження. В даній дипломній роботі об'єктом дослідження виступає модель вищої влади України, яка базується на представницькій демократії.

Предметом дослідження, виходячи з контексту представницької демократії, є вплив народу на прийняття рішень, державотворення та управління країною, що є невід'ємною частиною правдивого демократичного суспільства.

Під час дослідження були застосовані такі методи: аналіз, порівняння, синтез, узагальнення.

Структура даної магістерської роботи складається із трьох розділів. Перший розділ присвячений вивченню поняття демократії, її різновидностей, а саме представницької та безпосередньої (прямої) демократії, та розглянуто основні поняття, які стосуються електронної демократії. Також розглянуто співвідношення демократії та різних видів політичних режимів, та основні види моделей вищої влади у

відповідності до політичного режиму. У даному розділі магістерської роботи надано огляд теоретичного матеріалу, який стосується типових моделей влади, суті демократії та її видів, а також розглянуто альтернативні системи вищої влади, які мали місце у Сінгапурі, Китаї та Лівії.

Другий розділ присвячений аналізу існуючих моделей вищої влади в Україні та закордоном. Було проаналізована проблеми, які існують у теперішній моделі влади України.

В аналізі закордного досвіду розглядалися такі країни як Естонія та Швейцарія. В цьому розділі було проаналізовано існуючий досвід впровадження електронної демократії та результати, до якого привели ці інновації, також розглянуто процедури народовладдя у Швейцарії, де існує система, максимально близька до прямої демократії.

В останньому третьому розділі було запропоновано напрямки удосконалення сучасної моделі вищої влади в Україні, яка базується на представницькій демократії. Запропонована так звана модель народно-парламентська, де значно зростає вплив та залученість громадян на управління країною. Також запропоновано декілька нових інклюзивних політичних інститутів та збільшення гілок влади. До законодавчої, судової та виконавчої - пропонується додати інформаційну та фінансову гілку, які є вкрай необхідні у сучасному інформаційному світі.

Робота складається із № 103 сторінки основного тексту магістерської дипломної роботи. В роботі міститься 2 рисунка, 4 таблиці та 33 використане джерело.

РОЗДІЛ 1

НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ОРГАНІЗАЦІЇ МОДЕЛІ ВИЩОЇ ВЛАДИ

1.1. Поняття моделей вищої влади та їх класифікація

Одним із основних для конституювання сучасної державності, її характеристик як демократичної та правової держави, налагодження механізму поділу влади та взаємних стримувань та протигаг є питання про модель державного правління. Модель вищої влади є однією з найважливіших характеристик організації й здійснення державної влади як з точки зору її відповідності засадничим принципом народовладдя, так і ефективності її реалізації.

Для вироблення оптимального підходу до вирішення цієї складної проблеми необхідно врахувати такі обставини. По-перше, історичний досвід та певні особливості розвитку моделей державного правління в різних країнах світу, по-друге, теоретичні моделі форм державного правління, їх особливості, переваги та недоліки, по-третє, досвід конституційного закріплення форм державного правління в конкретній державі.

Типовою класифікацією моделей вищої влади є поділ систем на президентські, парламентські і змішані типи (президентсько-парламентська, парламентсько-президентська).

Президентська модель вищої влади — форма організації вищого державного управління, за якої президент держави володіє широким колом повноважень. Ця модель передбачає надання президенту значних функцій та важелів впливу.

Окрім функцій глави держави, президент також керує урядом.

Узагальнені критерії президентської моделі :

- президент виконує функцію глави держави та виступає керівником виконавчої влади
- уряд незалежний від парламенту, несе відповідальність перед президентом
- обрання президента на посаду відбувається шляхом всенародного голосування виборців, а не голосуванням парламенту, що передбачає незалежність від парламенту.
- відсутність посади прем'єр-міністра
- формування уряду одноосібно, без значної участі парламенту
- зняття з посади президента відбувається через процедуру імпічмента

Перевагою президентської моделі є відносна простота системи з чітко сформульованою політично-відповідальною особою, в лиці президента, та з широким колом повноважень, що дозволяє ефективно проводити власну політику, з найменшим супротивом парламенту, що позитивно впливає на ефективність державного управління.

На основі президентської моделі влади формується - різновид такої республіканської форми правління як президентська республіка. Іноді називається дуалістичною республікою.

Голова республіки президентської республіки — у ній виконавча влада, її формування, становище, діяльність та відповідальність чітко відмежовані від законодавчої влади, а взаємовідносини між цими гілками влади ґрунтуються на системі взаєм. стримувань і противаг.

Ознаки президентської республіки:

- і президент, і парламент безпосередню обираються народом (за винятком США, де президент обирається колегією виборщиків);
- президент здебільшого не має права достроково розпустити парламент (за винятком конституційно визначених випадків), а парламент не має права припиняти повноваження президента (поза процедурою імпічменту) та відправляти у відставку уряд шляхом вираження йому вотуму недовіри;
- вирішальна роль в управлінні країною належить президенту, який у більшості презид. країн є одночасно главою держави та главою виконавчої влади; як правило, немає посади прем'єр-міністра;
- президент самостійно формує уряд і відправляє його у відставку, призначає та звільняє міністрів; президент і уряд не несуть відповідальності перед парламентом за свою політику і діяльність (уряд таку відповідальність несе перед президентом);
- парламент не може звільнити міністрів, якщо вони не порушували закон; президент має право вето щодо законів, які приймає парламент, але парламент має право подолати його кваліфікованою більшістю голосів своїх депутатів;
- у деяких випадках при призначенні президентом вищих посад, осіб викон. влади та суддів потрібна згода на це парламенту або його палати; укладені президентом міжнар. договори потребують ратифікації парламентом;
- судова влада наглядає за конституційністю та законністю актів законод. і викон. гілок влади і забезпечує дотримання встановленого правопорядку.

У сфері державного управління повноваження президента досить широкі. Він є верховним головнокомандувачем збройних сил й

одноособово призначає на вищі командні посади, присвоює звання військові. Президент здійснює керівництво внутр. та зовн. політикою країни.

Акти, які він видає (укази, розпорядження), мають обов'язковий характер. Щоб не допустити надмірного перевищення викон. влади, очолюваної президентом, над законодавчою владою, у президентській республіці. право законодавчої ініціативи формально надається тільки депутатам парламенту, а не президенту.

Так само діє правило про несумісність парламентської мандата з обійманням посади у вищому органі виконавчої влади встановлюється переважно в умовах двопартійної системи, тобто за домінування двох осн. партій або парт, блоків.

Позитивні риси президентської республіки: створює оптимальні умови для реалізації принципу поділу влади; всенародно обраний президент уособлює єдність країни, виступає символом єдності нації, дає можливість зосередити вищу управлін. владу в одних руках, що важливо в умовах швидкого розв'язання екстраординарних загальнонац. проблем та необхідності концентрації сил на перех. кризових та ін. особливих етапах розвитку країни; виключає або суттєво послаблює свою залежність від різних партійно-фракційних конфлікт, ситуацій, які можуть виявлятися у парламентській діяльності.

Водночас у рамках президентської республіки посилюється небезпека протистояння законодавчої. та викон. гілок влади, особливо коли обраний народом президент представляє одну партію, а більшість депутатів парламенту належать до ін. партії (блоку партій).

Класичним прикладом президентської республіки є США. Також такі моделі поширені в Латинській Америці (Бразилія, Венесуела,

Коста-Рика, Мексика, Суринам), у деяких країнах Азії (Індонезія, Сирія) та Африки (Мозамбік, Нігерія).

Різновидами президентської республіки є президентсько-монархічна, президентсько-партократична, президентсько-мілітарна республіки [1].

Недоліком такої системи є ризик узурпації влади діючим президентом, перехід до авторитарного правління однієї особи.

Недоліком президентської системи є також і значна незалежність президента від інших політичних структур та навіть від власної партії, що дає можливість проводити власну політику, яка може йти у розріз з політикою існуючих партій у державі, також у таких системах прослідковується відсутність належної зв'язку між партійним складом парламенту і партійною приналежністю президента.

Парламентська модель вищої влади — різновид системи правління, де парламент відіграє ключову роль у формуванні уряду. Посада президента або відсутня, або його повноваження значно обмежені. Уряд обирає президента. Як правило президент виконує значною мірою символічну представницьку функцію.

Основні ознаки парламентської моделі вищої влади:

- уряд формується парламентом;
- парламент обирає президента, з обмеженими функціями;
- президент залежний від парламенту, але має право вето;
- уряд є найвищим органом виконавчої влади, з терміном повноважень тотожним парламенту.

Президент не є головою виконавчої влади. Влада виконавча належить прем'єр-міністру. Загалом, влада у парламентській моделі є

похідна від парламенту. Обрання президента відбувається через парламент або за допомогою спеціального органу.

Ключовою ознакою парламентської моделі — уряд відповідальний перед парламентом, а не президентом. Функції президента більше представницькі, він не несе відповідальності за діяльність уряд.

Парламентські моделі є не такі популярні, на відміну від президентських. Такі моделі присутні в Індії, Австрії, Німеччині, Італії. У таких країнах часто відбуваються урядові кризи, що є недоліком такої системи.

Дослідження сутності парламентської форми правління є актуальним як у загальнотеоретичному, так і в практичному аспектах, оскільки парламентська форма правління за нашими підрахунками сьогодні функціонує у понад 60 держав світу. Разом із тим, просторове поширення цієї форми правління є вкрай нерівномірним.

Найбільш поширені у наш час є змішані моделі вищої влади, а саме парламентарсько-президентські та президентсько-парламентарські. Такі моделі є оптимальні для системи стримування та противаг, та мінімізують ризик узурпації влади. Ці моделі поєднують ознаки як парламентарських так і президентських моделей. Прикладом таких змішаних форм є Польща, Австрія, Франція, в тому числі Україна.

У таких системах главу держави обирає народ, шляхом прямого голосування. Президент володіє більшою кількістю повноважень чим у парламентарській моделі.

Сюди можна віднести право вето на законодавчі ініціативи парламенту, право власної законодавчої ініціативи, свої повноваження президент здійснює безпосередньо або через уряд.

До функцій президента також входить призначення голови уряду. Також у таких моделях президент відповідальний за силовий блок, в тому числі є головнокомандуючим армії. У таких системах виконавчий орган (уряд) є одночасно відповідальним перед парламентом та президентом і реалізується так званий подвійний контроль.

У парламентсько-президентській республіці повноважень у президента менше, ніж у парламенту, а в президентсько-парламентській - навпаки.

У президентсько-парламентських системах свої повноваження президент здійснює безпосередньо: призначає прем'єр-міністра, а у парламентсько-президентських республіках президент здійснює повноваження через уряд;

Приклади змішаних моделей вищої влади:

- парламентсько-президентська (Хорватія, Болгарія, Австрія, Ірландія, Ісландія тощо),
- напівпрезидентсько-напівпарламентська (Франція, Вірменія).
- напівпарламентсько-напівпрезидентська (Литва, Македонія, Польща, Португалія, Румунія).
- президентсько-парламентська (Білорусь, Венесуела, Греція, Казахстан, Південна Корея, Росія та ін.

У сучасному плюралістично світі існують також нетипові моделі, наприклад з довічним перебування на посту президента, без офіційного глави держави-президента; з урядом, який формується парламентом, але не відповідає перед ним (наприклад директорат у Швейцарії).

1.2. Електронна та інші види демократії

Сучасна Україна, як держава, почала своє існування з постанови Верховної Ради Української РСР "Про проголошення незалежності України" [1]. Постанова передбачає проголошення 24 серпня 1991 року незалежної демократичної держави.

Пізніше, в Розділі I Статті 1 Конституції України [2] було зазначено, що Україна є суверенна і незалежна, демократична, соціальна, правова держава. Також в цьому ж Розділі у Статті 5 зазначено, що носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні є народ. Народ здійснює владу безпосередньо і через органи державної влади та органи місцевого самоврядування. Також в цій Статті зазначено, що ніхто не може узурпувати державну владу.

Офіційне тлумачення статті 5 згідно Рішення Конституційного Суду [3] звучить: положення "носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні є народ" треба розуміти так, що в Україні вся влада належить народові. Також ці рядки закріплюють принцип народного суверенітету, згідно з яким влада Українського народу є первинною, єдиною і невідчужуваною, тобто органи державної влади та органи місцевого самоврядування здійснюють владу в Україні, що походить від народу.

Воля народу, згідно Статті 21 Міжнародної декларації прав людини [4], повинна бути основою для влади уряду. Також в цій статті вказано, що кожна людина має право брати участь в управлінні своєю країною безпосередньо або через вільно обраних представників.

Система управління, яка передбачає участь в цьому процесі значної кількості громадян, вперше з'явилася в Давній Греції і Давньому

Римі близько 500 років до н.е. Саме греки ввели термін “демократія”. Етимологічно термін є запозиченням з грецької мови та означає «народне управління».

Також цікаво відмітити, що і хоча в Афінах слово δῆμος (кратос) звичайно відносився до місцевого населення в цілому, але інколи воно використовувалося для означення простого люду або навіть бідняків. Швидше за все, термін “демократія”, мав негативний відтінок і зневажливо використовувався аристократами у відношенні до бідняків, які змогли дещо відсторонити їх від управління державою.

Приблизно в той самий час, коли в Греції з'явилася система “народного управління”, така ж сама система управління з'явилася в Римі. Громадяни надавали перевагу назві такій системі “республіка” (від латинського, res означає справ або річ; а слово “publicus” - загальна). Якщо об'єднати цих два значення, “республіка” - це спільна справа.

Спочатку право участі в управлінні республікою належало лише патриціям або аристократам. Але в ході розвитку та жорстокої боротьби, прості люди також добилися для себе такого ж права.

Може виникнути деяка неточність стосовно вживання термінів “демократія” та “республіка”. Складається враження, що ці два терміни позначають різні види конституційної системи.

Ця путанина також була підсилена Джеймсом Медісоном, 4-м президентом США, який у своїй статті 1787 року написаної для підтримки тексту американської конституції. Він розділив ці два терміни: “чисту демократію, під якою я розумію суспільство, яке складається з невеликого числа громадян, які збираються та назначають собі керівництво” і “республіку, під якою я розумію форму правління, де має місце представницька система”. Але запропоновані Медісоном

визначення не мали реальної історичної основи: в Давньому Римі не існувало представницької системи.

Ранні республіки майже повністю відповідали медісоновському визначенню демократії. Більше того, ці два терміни вживалися як взаємозамінні в XVIII столітті в США. Можна прийти до висновку, що зроблені ним визначення були для того, щоб дискредитувати противників американської конституції, які стверджували про її недостатню демократичність. Голі факти говорять про те, що терміни “демократія” та “республіка” позначають не відмінність у формах “народного управління”, а лише неспівпадіння між грецькою і латинською мовами, в яких ці поняття виникли [5].

У своїй праці “Держава”[6], Платон у діалозі з Главконом систематизує і коротко аналізує шість форм держави.

Шкала типів держави:

- аристократія (справедлива влада меншості, кращих громадян)
- тимократія (несправедлива влада меншості - військових вождів, шановних громадян)
- олігархія (несправедлива влада меншості, багатих людей)
- демократія (справедлива і, одночасно, несправедлива влада більшості)
- тиранія (несправедлива влада однієї людини)

Перелік складений, на думку філософа, від найкращого типу, а саме аристократії, до найгіршого, а саме - тиранії. Розглядаючи всі існуючі форми управління державою, Платон вважав їх недосконалими і протиставляв їм модель політичного устрою - так звану “ідеальну державу”, яка нібито здатна реалізувати головний принцип життя -

справедливість і благо. “Ідеальна держава” на думку автора - це правління, де поєднано початки демократії та монархії.

Головне завдання політичної теорії давньогрецький філософ Арістотель у своїй праці “Політика”, бачив у тому, щоб відшукати досконалий державний устрій. За Арістотелем, демократією вважається такий устрій, коли вільнонароджені і неімущі, становлячи більшість, мають владу у своїх руках. Державний устрій - впорядкування держави, пов’язане з державною владою взагалі, й переважно з верховною владою. Верховна влада ж скрізь пов’язана з системою управління в державі, а сама система управління уособлена в тій чи іншій формі державного устрою. З цього випливає, що у демократичних державах верховна влада належить народові.

Він також зазначав, що тільки ті форми державного устрою, які спрямовують до загального щастя, є, виходячи із засад справедливості, правильними. Ті ж форми, де віддається перевага особистій користі правителів - помилкові, бо відхиляються від правильних, ґрунтуючись на деспотичних засадах [7].

Держава є об’єднанням вільних громадян. Також філософ зазначав, що оскільки управління в державі - те саме, що і політична система, остання ототожнюється з верховною владою в державі, то звідси неминучо випливає, що ця верховна влада мусить перебувати в руках або одного, або небагатьох, або більшості. Якщо влада перебуває у руках одного - це ми вважаємо монархічним правлінням, влада ж небагатьох - аристократична за своєю суттю, бо у цьому випадку управляють кращі або називається так тому, що уряд має на увазі вище благо держави та громадян. Коли ж править більшість в інтересах

загальної користі, то така форма відома під назвою спільною для всіх форм державного устрою - політія (з грец. *πολιτεία* - держава).

Детальніше хотілося б розібратися в цій формі державного правління. За Арістотелем, політія є симбіозом олігархії (влади заможних, влади меншості) і демократії (влади більшості, влади неімущих), а конкретніше, їхніх найкращих сторін, будучи вільною від недоліків і крайнощів двох останніх. В умовах політії, більшість керує в інтересах загального блага. Ці рядки потребують деякого пояснення, адже у сучасному світі термін олігархія має дещо інше забарвлення. Олігархія - такий устрій, за якою влада перебуває у руках заможних. Я це розумію, як влада середнього класу, якщо перевести цей термін на сучасну мову.

Арістотель називає політію найнадійнішою формою, оскільки «вважається, що при такому устрою здійснюється засада рівноправності». По суті, політія означає не тільки форму держави; вона, одночасно, є теоретичною конструкцією політичної форми влади взагалі. У цьому аспекті вона служить своєрідним еталоном для реально існуючих державних форм і критерієм для визначення рівня їхньої політичності або неполітичності, відхилення від норм політичної справедливості.

Арістотель також зазначав, що відхиленням від царської влади (монархічної) - є тиранія; від аристократії - олігархія; від політії - демократія. Якщо детальніше розкрити ці поняття, то по суті, тиранія - це та ж сама монархічна влада, але вона має на меті власні інтереси, що значить вигоди одного правителя. Олігархія ж пильнує інтереси багатих. Демократія захищає інтереси неімущих верств населення. Він також

зазначає, що жодна з цих форм державного устрою, які відхиляються, не має на меті загальних інтересів.

При демократії панує абсолютизація рівності, при олігархії - абсолютизація нерівності. Результатом абсолютизації є зміна форм держави через порушення справедливості. Найкращою ж поміж усіх правильних форм за Арістотелем є політія, а з поміж неправильних форм, тих що відхиляються - демократія.

З падінням Римської республіки, яка проіснувала значно довше, ніж Афіньська демократія і навіть більше чим будь-яка сучасна демократія, “народні правління” повністю зникли в Південній Європі. Про демократію забули майже на тисячу років.

Представницька демократія — форма народовладдя, за якої право приймати рішення громада реалізує через обраних нею представників, які повинні відстоювати інтереси тих, хто їх обрав.

Основи ідеології сучасних форм представницької демократії заклали французький мислитель Томас Гоббс, англійський філософ Джон Локк, французький політичний мислитель Шарль Монтеск'є.

Переходячи від первісного стану до керованого суспільства, люди поступаються певними свободами та правами в обмін на вигоди і захист, які пропонує участь в керованому соціумі. Цю ідею було взято за основу теорії суспільного договору, яку сформулював філософ Томас Гоббс у своїй праці “Левіафан” (1651 р.). Він стверджував, що природній стан суспільства - це “війна всіх проти всіх”. Його головна ідея полягала у тому, що держава формується на основі добровільного бажання людей, щоб задовольнити конкретні потреби. Гоббс вважав, що лише пряме врядування змогло подолати природній стан задля досягнення громадського порядку і виживання. Ідея Гоббса — відхід від дикої

анархії і створення верховної влади для забезпечення миру. Люди повинні добровільно віддати абсолютну владу монарху, завданням якого є створення законів, які мають забезпечити мир у суспільстві й уможливити життя, свободу і право на власність.

Англійський філософ Джон Локк у своїй праці «Два трактати про правління» (1689 р.) погодився з Гоббсом, що природний стан людей є брутальним і потребує суспільного договору, щоб забезпечити мир, але при цьому зазначив, що такі права, як життя, свобода і право на власність, є невід'ємними й ніколи не можуть бути відібрані у людей. Він також не погоджувався з Гоббсом щодо суті суспільного договору.

На його думку, суспільний договір — це була також угода між народом і монархом, але влада короля має бути обмеженою і захищати лише основні права людей. Локк також вбачав, що представницька форма правління, така як наприклад британський парламент, є оптимальною моделлю управління державою, хоч право голосу при цьому повинно належати лише тим людям, які мають власність. Інші верстви населення, на думку Локка, не в змозі брати на себе цю відповідальність. Ідеї Локка пізніше надихнули Томаса Джефферсона на створення тексту Декларації про незалежність США 1776 року. Ці ідеї також зіграли важливу роль у формуванні сучасної західноєвропейської держави. Варто зауважити, що Джон Локк також вважав, що якщо органи влади не виконуватимуть обов'язок забезпечення захист прав, то люди мають право скинути їх навіть із застосування сили, якщо це необхідно.

У своїй праці «*De l'esprit des lois*» («Дух законів» — переклад) [10], Шарль Монтеск'є, на відміну від Гоббса і Локка, стверджував, що люди у своєму природному стані мають тенденцію уникати насильства

та війни. Але коли брак їжі змушує людей об'єднуватися, це створює в суспільстві основу для насильства та війни.

Це у свою чергу вимагає наявності законів і правління. Найкращою формою правління, на думку Монтеस्क'є, є наявність трьох гілок влади — законодавчої, виконавчої та судової влади, які є незалежними одна від одної і збалансованими. Також важливо зауважити, що на його думку, об'єднання цих трьох гілок влади призводить до деспотизму. У цій праці Монтеस्क'є представив витoki лібералізму як державної ідеології, яку до нього розвивав Джон Локк.¹¹

Жан-Жак Руссо вважав, що природно люди є вільними, рівними та мирними. Але коли люди ставали власниками, тоді створювався фундамент для нерівності й війни. 1762 року Руссо опублікував свій найвідоміший твір із політичної теорії «Суспільний договір» **[11]**.

Для Руссо найбільше важив захист життя, свободи й власності кожного, і досягти цього було можливим через суспільний договір. Влада у Руссо дається людьми не королю або членам парламенту, а «соціальной спільноті», яка здійснювала би «волю народу».

За словами Руссо, громадські інтереси не можуть визначатися виборними представниками, а повинні встановлюватися шляхом прямої демократії через референдуми. Пряме народовладдя (пряма демократія) — це така система, за якої громадяни безпосередньо беруть участь у управлінні державою (вирішення ключових питань на громадських зборах, референдумах та за допомогою інших інститутів громадського суспільства). У прямій демократії між волею народу і її втіленням у рішення немає опосередкованих ланок: народ сам бере участь в обговоренні і прийнятті рішень. Поширення подібної практики обмежується територіальним фактором і залежить від того, наскільки

децентралізований процес прийняття рішень. Іншою формою прямої демократії є сам процес виборів, в ході яких здійснюється волевиявлення народу стосовно своїх представників в органи державної влади.

Електронна демократія – це форма демократії, за якої громадяни та бізнес беруть участь в управлінні державою та місцевому самоврядуванні за допомогою електронних (онлайн) інструментів та сервісів і виступають повноцінними партнерами у формуванні народного порядку денного, що стає основою політики. Серед таких інструментів – ті, що максимально відповідають часу, потребам та запиту громадян.

Це, наприклад, мобільні додатки замість паперових звернень чи телефонного зв'язку, комунікаційні платформи замість запитів, портали, що працюють за принципом “єдиного вікна” замість десятків посилань на різноманітні державні сервіси у сфері е-демократії та інше. Такі інструменти посилюють вплив громадян та бізнесу на органи влади, дає змогу краще контролювати їхню роботу, зокрема процес прийняття рішень, а органам влади краще розумти та взаємодіяти з громадою[16].

Електронна демократія, що широко застосовуються на практиці, істотно не впливає на цілісність і методологічну точність самої концепції, але дозволяє виділяти різні технологічні аспекти в її практичній реалізації. Існуючий розрив між потенційними можливостями, що впливають з самої концепції, та практичною реалізацією її ідей, обумовлений, головним чином, неоднозначним розумінням її суті науковими колами, політичними елітами і громадянами, а також принципово різними інтересами учасників політичного процесу щодо цілей її практичної реалізації. До цього часу

продовжуються дискусії щодо взаємодії двох сучасних концепцій е-уряду та е-демократії. Існують два підходи до визначення співвідношення е-уряду та е-демократії.

Перший підхід розглядає е-демократію як частину е-уряду. Е-демократія та е-участь вважаються елементами е-уряду і трактуються як електронна реалізація узаконених демократичних шляхів або процедур прийняття рішень. Відповідно до цього підходу, вони зводяться до технологічних аспектів, а саме, до електронних виборів і електронного голосування.

Другий підхід, навпаки, розглядає е-уряд як частину електронної демократії. Е-уряд є важливим елементом е-демократії, але далеко не вичерпує її, оскільки остання включає в себе не тільки взаємодію громадян з органами державної влади, а й усю сферу мережевої суспільної взаємодії громадян, організацій та інститутів через електронну комунікаційну систему, тобто сферу громадянського суспільства [17]. Цілі, задля яких впроваджується електронна демократія, зображені на Рисунку 1.1.

Рис 1.1

Цілі електронної демократії

1.3. Альтернативні види моделей вищої влади

Під час аналізу різних форм державного управління цікаво було розглянути кардинально інші форми державного управління, які суттєво відрізняються від загальноприйнятих у західному цивілізованому світі.

Джамахірія — форма державного правління, відмінна від монархії і республіки, обґрунтована в Третій Всесвітній Теорії Муаммара Каддафі і викладена в першій частині Зеленої книги. Влада зосереджена в руках старост племен. Слово «джамахірія» — неологізм, утворений шляхом заміни в корені слова «джумхурія» (республіка) однини «джумхур» (народ) на множину «джамахір» (маси) [13].

Своєрідну концепцію суспільного розвитку, що висунув Каддафі, викладено в його головній праці — «Зеленій книзі», де ідеї ісламу переплітаються з теоретичними засадами російських анархістів Кропоткіна й Бакуніна. Джамахірія в перекладі з арабської мови означає «владу народних мас». Саїд Гафуров вказував: «Цікаво відзначити, що семантика слова «Джамахірія» пов'язана з категоріями, які Кропоткін уважав за первісні форми анархізму. Наприклад, він відзначав, що український історик Костомаров використовував категорію «народовладдя», що сповна може бути вдалим перекладом арабського слова-новотвору "Джамахірія" на українську мову.». Каддафі у своїй праці «Зелена книга» зазначав, що головною проблемою людського суспільства - є проблема інструменту влади. Всі існуючі в світі політичні системи являються наслідком боротьби між інструментами влади - чи то мирна чи військова боротьба класів, кланів, партій чи просто окремих

лиць. У політичному аспекті «Всесвітньої Теорія» Каддафі заперечує такі демократичні форми, як парламент, партії, референдум, і викладає принципи «народної демократії», заснованої на «народних конгресах» і «народних комітетах».

Стверджується, що демократія і свободи є нічим іншим, як різновидом диктатури. Згідно «Зеленої Книги», переможцем в боротьбі за владу завжди виходить зняряддя правління - окрема особистість, партія, клас, а переможеним завжди виявляється народ. Всі існуючі політичні режими фальсифікують демократію і є диктаторськими. Парламентаризм, на думку Каддафі, - хибне вирішення проблеми. Парламент не може виступати від імені народу, тому що демократія не означає владу самого народу. Фактично, народ використовується політичними силами в боротьбі за владу. Парламентське представництво - обман.

В цілому, теорія представницького правління - застаріла і віджила себе, придумана філософами і мислителями в ту пору, коли правителі керували народом, як неосвіченою масою.

Партія, згідно «Зеленої Книги» - це сучасне диктаторське зняряддя правління, влада частини над цілим. Партії створюються групами людей для здійснення своїх інтересів або нав'язування суспільству своїх поглядів і встановленні панування в ньому своєї ідеології.

Кількість партій не змінює суті справи. Чим більше партій, тим гостріше між ними боротьба за владу, що підриває програму, спрямовану на благо всього суспільства. Інтереси суспільства і суспільного розвитку приносяться в жертву міжпартійної боротьби за владу. Партії можуть бути продажні і можуть бути підкуплені ззовні і зсередини. Опозиція - це не орган контролю народу за діяльністю

правлячої партії, вона лише вичікує відповідний момент, щоб зайняти місце правлячої партії у годівниці влади. Контроль знаходиться в руках партії, що стоїть при владі (за допомогою парламенту), а влада - в руках партії, що здійснює контроль. Таким чином, існуючі в сучасному світі політичні теорії фальшиві і брехливі. Каддафі порівнює партію і плем'я. На його думку, боротьба партії за владу нічим не відрізняється від боротьби за владу між племенами і кланами. Референдум - це фальсифікація демократії. Кожен повинен мати можливість обґрунтувати своє бажання. Треба створити таку зброю правління, яке являло б собою весь народ в цілому. Каддафі пропонує ієрархічну структуру народних конгресів і комітетів, в результаті якої «управління стає народним». Втрачається визначення: «демократія - це контроль народу над урядом». Його змінює «контроль народу над собою». «Народні конгреси є кінцевою метою руху народів на шляху до демократії.»

У Джамахірії все населення країни розбивається на народні конгреси, які обирають народні комітети, в свою чергу формують друге коло народних конгресів, а ті вже обирають адміністративні комітети, які замінюють собою держадміністрацію. Питання, що розглядаються на народних конгресах, остаточно формуються щороку на Загальному народному конгресі. Відповідно, підсумки і рішення Загального конгресу доводяться до нижчестоящої ланки в зворотному порядку.

На Загальному народному конгресі, де спільно збираються керівні органи народних конгресів, народних комітетів, профспілок і професійних об'єднань, обговорюються найважливіші суспільні питання і виносяться остаточні законодавчі рішення.

У першій частині «Зеленої Книги» М. Каддафі також виклав і свої погляди на свободу слова. На його думку, «людина як фізична особа повинен мати свободу самовираження, і навіть будучи божевільних мати право вільно висловлювати свою безумство». Людина як юридична особа також є вільним у вираженні себе як такого. У першому випадку людина представляє тільки самого себе, у другому - лише групу фізичних осіб, що утворюють юридичну особу. «Суспільство складається з безлічі фізичних і юридичних осіб. Тому, якщо фізична особа є божевільним, це не означає, що інші члени суспільства також божевільні. Преса - це спосіб самовираження суспільства, а не окремої фізичної або юридичної особи. Газета, яка є власністю індивідуума, виражає тільки точку зору її власника. Твердження, що вона представляє громадську думку, не має сенсу. Неприпустимо, щоб окрема особистість володіла публічними засобами преси та інформації».

Не зі всіма поглядами Муммара Каддафі погоджується автор роботи, але деякі ідеї можна використувати у новій моделі вищої влади.

Окрім, моделі джамахірії, через свої визначні результати, було розглянуто таку модель вищої влади, як меритократія, принципи якої частково застосовуються в Китаї та Сингапурі.

Політична меритократія - ідея політичної системи, спрямованої на відбір і призначення на посади лідерів із найвищими здібностями і чеснотами. Меритократія ("влада достойних", від лат. *meritus* - достойний та давньогр. *κράτος* - влада) - принцип управління, згідно з яким керівні посади повинні займати найбільш здібні люди, незалежно від їхнього соціального походження і фінансового стану [13].

Меритократія - влада, що ґрунтується на чеснотах. Така концепція або система соціальних відносин чи принципів управління висхідним

для ефективного розвитку суспільства визначає владу, що здійснюється людьми, які вирізняються своїми здібностями, досягненнями, професійною компетентністю, а не соціальним походженням чи статусом [14].

Ідея впровадження такої системи означає слідування наступних принципів:

- створення рівних стартових можливостей для розвитку здібних і талановитих людей, які в подальшому будуть працювати в державних інститутах.
- професійний ріст на основі особистісних якостей та досягнень на службі.
- відбір на державні та політичні посади завдяки прозорим механізмом, на основі особистих та професійних якостей та досягнень.

Меритократичне суспільство забезпечує усім громадянам рівні стартові можливості та гідне життя на основі власних знань, умінь та здібностей. Усі претенденти на державні посади проходять обов'язкову жорстку систему іспитів, конкурсів, екзаменів.

Остаточний відбір кандидатів відбувається на основі особистого інтелекту, освіченості, професійних знань та отриманого досвіду. Меритократичні принципи при реалізації національної кадрової політики та формуванні державного апарату, протягом тривалого часу активно використовуються в Японії, Китаї, Південній Кореї, Сінгапурі,, США, Франції, Великобританії, Грузії, та інших країнах світу.

Меритократія у відборі управлінських кадрів на вищі державні посади виявляється у відборі талановитих осіб, які мають високі управлінські здібності, високий рівень інтелекту, комунікаційні

здібності, а також є добросовісними та відповідальними. Принцип меритократії у системі формування управлінської еліти виявляється у рівному доступі до системи публічного управління всіх професійно підготовлених осіб із високим рівнем моральних якостей, які пройшли відповідний відбір та мають досвід діяльності у сфері управління.

Американський політолог Д. Белл підкреслював: "Принцип меритократії повинен проникнути в університети, бізнес, уряд. Суспільство, яке не має своїх кращих людей на чолі керівних інституцій, соціологічно і морально абсурдно". [14].

Меритократична модель з девізом "кожному по заслугі" спрямована проти несправедливого розподілу політичних цінностей, заснованого на знайомствах, зв'язках, спадкуванні посади і т.п. В основі ієрархічного політичного побудови суспільства і держави повинен лежати принцип залежності посади тільки від здібностей і досягнень конкретної особи. Причому чим вище в політичній ієрархії посаду, тим більше розумні і здатні люди повинні її займати.

Практичну реалізацію меритократичної моделі ми можемо бачити у історії та сучасній політиці Китайської народної республіки. Меритократія у Китаї має глибоке історичне коріння.

Важливо, що спроби запровадження меритократії були здійсненні ще у першому столітті до нашої ери імператором У-Ді. Він був ініціатором запровадження імператорських екзаменів, відбору для держслужбовців.

Пізніше, з деякими перервами, вища влада заснована на принципах меритократії проіснувала у цій державі майже 1200 років, починаючи з 7 століття нашої ери по 1905 року. Зараз цей принцип також реалізується, але не в тій мірі, як давні часи.

В давньому Китаї вважалося, що рівень "знань" людини повинен прямо корелюватися з його статусом та посадою в державній ієрархії.

Також на формування такої системи мала великий вплив релігія регіону, а саме конфуціанство. Конфуцій навчав, що народ завжди має вибирати собі у керівники кращих з кращих. Але після приходу до влади Мао Цзедуна та комуністів принципи вищої моделі влади дещо змінилися.

Також сучасним успішним прикладом мерітократичної моделі влади є Сінгапур з періоду приходу до влади Лі Куан Ю. У своїй праці «Сінгапурська історія: із третього світу в перший» він детально розказує про стано

Починаючи з 1990-х тисячі китайських чиновників відвідали Сінгапур. В результаті КНР розробила систему відбору і просування політичних лідерів, яка передбачає десятиліття навчання та ряд іспитів на різних стадіях їх кар'єри.

Наочним прикладом мерітократичного правління в дії є призначення п'ятого покоління китайських лідерів, яке відбулося в 2012-2013 рр.

Шестеро із семи членів постійного комітету політбюро Комуністичної партії Китаю щонайменше двічі керували провінцією, і кожен продемонстрував на своїй посаді вражаючі результати, довівши свою здатність керувати типовою китайською провінцією, чия площа в середньому має розмір чотирьох європейських країн разом узятих. Як вважають китайські політологи, їх Мерітократична система унеможлиблює сходження на верхівку влади когось настільки некомпетентного.

1.4. Висновки розділу

Проаналізувавши поняття моделей вищої влади, їх основні відмінності та характеристики, можна дійти висновку, що різні моделі мають свої переваги та недоліки. Це стосується також і політичних режимів, на яких ці моделі побудовані.

На мою думку, система представницької демократії на пострадянському просторі не працює ефективно. Адже обрані депутати не є представниками народу у владі, а захищають свої особисті інтереси, інтереси партії, до якої вони належать або є залежними від капіталу, який привів їх до влади.

Тому вирішенням цієї проблеми є поступовий перехід від представницької демократії до прямої, яка є істинним варіантом системи, яку можна назвати владою народу.

Згідн Конституції України, носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні є народ. У президентській, парламентсько-президентській чи парламентській моделі, народ не займає тієї ролі, яку б мав відігравати в управлінні дійсно демократичної країни.

Представницька демократія була абсолютно необхідною для великих громад, оскільки, починаючи з певного розміру, просто неможливо було забезпечити регулярне зібрання усіх громадян, що є обов'язковим елементом для цього виду демократії. Як опосередкована, представницька демократія є власне менш демократичною ніж пряма.

Демократія - це влада народу, у випадку представницької демократії, ця влада є достатньо обмеженою. Модель вищої влади в Україні потребує докорінних змін.

Електронна демократія, яка стає можливою завдяки розвитку інформаційних технологій, може стати ключовим елементом та ефективним інструментом в нових моделях вищої влади у світі і Україні загалом.

Це буде потужним поштовхом для збільшення залученості громадян до управління країною та збільшить рівень довіри до органів влади по всьому світу. Також це збільшить швидкість реагування на зміни, які у час цифрових технологій та екологічних проблем стають ще актуальніші.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ МОДЕЛЕЙ ВИЩОЇ ВЛАДИ В УКРАЇНІ ТА ЗАКОРДОНОМ

2.1. Аналіз рівня легітимності сучасної моделі вищої влади України

Легітимність — здатність того чи іншого політичного режиму досягти суспільного визнання та виправдання обраного політичного курсу, прийнятих ним політичних рішень, кадрових або функціональних змін у структурах влади.

Легітимність як політико-правове поняття означає підтримку, позитивне ставлення, довіру або визнання авторитету влади та державно-правових інститутів сусп. думкою (у т. ч. зарубіжною), населенням країни або великими групами населення. Л. виключає застосування примусу з боку влади [18].

Політична легітимність згідно тверджень англійського політолога Девіда Бітема повинна мати «нормативну структуру політичної легітимності», яка складається з:

- влада відповідає прийнятим або встановленим у суспільстві правилам.
- правила виправдані шляхом посилення на віру, яку поділяють керовані і керуючі.
- є докази згоди на існуючі відносини влади.

В представницькій системі важливим є показник рівня довіри до інститутів влади. Цей показник тісно пов'язаний поняттям легітимності.

У рамках магістерської роботи розглянуто дослідження проведене соціологічною службою Центру Разумкова з 21 по 26 березня 2019 року

[19].

Під час дослідження було опитано 2017 респондентів віком від 18 років у всіх регіонах України, за винятком Криму та окупованих територій Донецької та Луганської областей за вибіркою, що репрезентує доросле населення країни за основними соціально-демографічними показниками.

Вибірка опитування будувалася як багатоступенева, випадкова із квотним відбором респондентів на останньому етапі. Теоретична похибка вибірки (без врахування дизайн-ефекту) не перевищує 2,3% з імовірністю 0,95.

Довіра до інститутів суспільства показує, що найчастіше громадяни України висловлюють довіру волонтерським організаціям (їм довіряють 68% опитаних), Церкві (61%), Збройним Силам України (61%), Державній службі з надзвичайних ситуацій (57%), добровольчим батальйонам (56%).

До інституцій, яким довіра висловлюється частіше, ніж недовіра, відносяться також Державна прикордонна служба (їй довіряють 52% опитаних, не довіряють — 33%), Національна гвардія України (відповідно 49% і 35%), ЗМІ України (відповідно 47% і 41%), громадські організації (відповідно 46% і 39%)

У Таблиця 2.1 “Дослідження балансу довіри до інститутів влади в Україні” внесені загальні результати опитування щодо рівня довіри. Відповідь були погрупованні від значення “Зовсім не довіряю” як показник найменшої довіри, до “Повністю довіряю” як показник максимальної довіри.

Також внесено відповіді учасників дослідження, які не можуть чітко відповісти стосовно ріння підтримик того чи іншого інституту влади.

Таблиця 2.1

Дослідження балансу довіри до інститутів влади в Україні.

	Зовсім не довіряю	Скоріше не довіряю	Скоріше довіряю	Повністю довіряю	Важко відповісти	Баланс довіри-недовіри
Президент України	43,5	25,9	18,6	4,8	7,1	-46,0
Верховна Рада України	46,9	34,7	11,1	1,3	6,1	-69,2
Уряд України	42,1	32,3	17,5	1,6	6,6	-55,3
Державний апарат (чиновники)	45,5	35,0	9,8	1,1	8,7	-69,6
Суди (судова система в цілому)	42,8	32,6	10,0	1,8	12,6	-63,6
Політичні партії	39,8	36,4	10,1	1,4	12,3	-64,7

Недовіра найчастіше висловлюється Верховній Раді України (82% їй не довіряють), державному апарату (чиновникам) (81%), ЗМІ Росії (79%), політичним партіям (76%), судовій системі (75%), Уряду України (74%), комерційним банкам (72%), Прокуратурі (71%), Президенту України (69%), Спеціалізованій антикорупційній прокуратурі (69%), Національному антикорупційному бюро України (НАБУ) (68%),

Національному агентству з питань запобігання корупції (НАЗК) (68%), Верховному Суду (67%), місцевим судам (67%), Антикорупційному суду (66%), Конституційному Суду (65%), Національному банку України (63%).

Будь-яка демократія є неможлива без проведення виборів. За даними Центральної виборчої комісії кількість виборців на позачергових виборах Президента України 25 травня 2014 року, внесених до списків виборців на виборчих дільницях, на яких голосування було організовано і проведено, становить 30 095 028 чоловік, а кількість виборців, які взяли участь у голосуванні склала 18 019 504 чоловіки.

За діючого Президента Петра Порошенка проголосували 9 857 308 чоловік, що відповідно становить 54,7 відсотків, від кількості тих, хто голосував, і всього лиш 32,7 відсотків від загальної кількості виборців.

Всього лиш третина всього голосуючого населення визначила долю країни на наступні 4-5 років. І ще важливо, що в порівнянні з іншими роками, третина - це ще дуже консолідований результат. Відповідно ми лише частково враховуємо думку $\frac{2}{3}$ іншого нашого населення. Така ж ситуація склалася із результатами виборами парламентськими 2014 року.

Таблиця 2.2

Результати виборів Президента України 2014.

	Кількість виборців	%	Реальний	Місяця	О-мандатні округи	Всього місяця	Явка
Народний фронт	3 488 114	22.14	11,28	64	18	82 / 450	51.91%
Блок Петра Порошенка	3 437 521	21.82	11,12	63	69	132 / 450	16 052 228
Об'єднання Самопоміч	1 729 271	10.97	5,59	32	1	33 / 450	

Опозицій. блок	1 486 203	9.43	4,81	27	2	29 / 450	К-сть виборців 30 921 218
Радикальна партія Ляшка	1 173 131	7.44	3,79	22	0	22 / 450	
Батьківщина	894 837	5.68	2,89	17	2	19 / 450	

Від 20% до 30% всередньому всього голосуючого населення визначає долю країни на наступні 4-5 років.

Подібну ситуацію маємо на виборах Президента України 2019 року, що вказано у Таблиці 2.3 та Таблиці 2.4.

Таблиця 2.3

Результати першого туру виборів Президента України 2019.

	%	К-сть учасників виборів 18 893 864	% загальний	Орієнтовна к-сть виборців	Явка воборців
Зеленський	30.24	5 714 034	18.9	30 225 048	63.5%
Порошенко	15.95	3 014 609	9.9		11 331 184

Таблиця 2.3

Результати другого туру виборів Президента України 2019.

	%	К-сть учасників виборів 18491837	% загальний	Орієнтовна к-сть виборців	Явка
Зеленський	73.22	13541528	44.8	30 225 048	61.37%
Порошенко	24.45	4522450	14.9		11733211

Враховуючи той факт, після отримання перемоги на виборах, політики уже працюють на користь власної політичної сили, а не на користь виборців, які їх обрали - на практиці маємо правління політичних партій обраних меншістю від загальної кількості виборців.

Основою легітимності системи є вибори, що є цивілізованим інструментом для управління державою. Але ми можемо ним користуватися лише раз у значний проміжок часу.

Правову основу виборів та функціонування виборчої системи в Україні становлять Конституція України, Закони України «Про вибори Президента України», «Про вибори народних депутатів України», «Про вибори депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад та сільських, селищних, міських голів».

Згідно Статті 5 Конституції - України є республікою. Ця Стаття також визначає, що носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні є народ. Народ здійснює владу безпосередньо і через органи державної влади та органи місцевого самоврядування.

Основним функціонуючим формальним інститутом держави пов'язаним із виборами є Центральна виборча Комісія України. ЦВК - є постійним колегіальним державним органом, який діє на підставі Конституції України, законів України і наділений повноваженнями щодо організації підготовки, проведення виборів Президента України, народних депутатів України, депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, депутатів місцевих рад та сільських, селищних, міських голів, голів громад, організації всеукраїнського і місцевих референдумів в порядку та в межах, встановлених законами України.

ЦВК діє по всій території України.

2.2. Інституційний аналіз моделі вищої влади України

У ході магістерської роботи було також проведено інституційний аналіз моделі вищої влади України.

Існує два типи взаємодії внутрішня та зовнішня у межах будь-якої моделі вищої влади. Внутрішня взаємодія – це взаємодія всередині системи, у випадку виборів, що є основним елементом влади народу під час парламентсько-президентської демократії, - це взаємодія всередині виборчої системи з цільовою аудиторією та формальними і неформальними інституціями.

Внутрішня взаємодія відбувається постійно, не лише під час виборчих перегонів. Зовнішня – це взаємодія зовні системи, з урядами інших країн, з міжнародними організаціями, з громадянами, які не можуть брати участь у виборах - ще не отримали виборчого права, у зв'язку не досягненням відповідного віку.

Існує багато сторін взаємодії у межах виборчої системи парламентсько-президентської моделі, яка наразі існує в Україні. Перелічимо декілька найбільш значущих з них:

- виборець;
- політик-кандидат;
- політична партія;
- держава (органи державної влади та місцевого самоврядування);
- представники громадянського суспільства;
- засоби масової інформації;
- міжнародні організації (країни);

- представники населення, які через виборчий ценз, не мають права брати участь у голосуванні.

Основною стороною внутрішньої взаємодії в рамках діючої системи є виборець.

Виборець — фізична особа, яка є найбільш важливим елементом виборчого процесу. Виборець — громадянин, що володіє активним виборчим правом і місце проживання якого розташоване в межах виборчого округу, що забезпечує представницький характер органу публічної влади відповідного рівня. Виборець часто взаємодіє з іншими сторонами взаємодії в рамках виборчої системи.

Взаємодія “виборець та кандидат-політик” відноситься до внутрішньої тому, що відбувається в межах виборчої системи. Це взаємодія, на мою думку, є найбільш поширена. Громадянин країни, який має право голосувати, тобто наділений згідно загального виборчого права мандатом, взаємодіє з певною кількістю кандидатів-політиків та під час виборчих перегонів, обирає того чи іншого, залежності від своїх переконань та/або з інших причин.

Також існує взаємодія між самими виборцями, коли виборець стає агентом-агітатором кандидата-політика чи політичної партії та на безоплатній основі здійснює рекламу/переконає інших в сторону обраного ним політика (партії).

Політик - особа, яка професійно займається політичною діяльністю, обіймає чи прагне до певної громадської посади також є стороною внутрішньої взаємодії в рамках системи. Політики в свою чергу взаємодіють з виборцями, з політичною партією, від якої вони йдуть на вибори, засобами масової інформації задля перемоги на виборах. Існують також певні обмеження для тих, хто хоче взяти участь у

виборах в якості кандидата. Кандидатом у депутати, кандидатом на посаду сільського, селищного, міського голови може бути громадянин України, якому виповнилося 18 років. Не можуть бути кандидатами особи, яких визнано за рішенням суду недієздатними та особи, які мають судимість за вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину, злочину проти виборчих прав громадян чи корупційного злочину, якщо ця судимість не погашена або не знята в установленому законом порядку.

Політична партія також є стороною внутрішньої взаємодії в межах існуючої моделі. Сама ж партія є особливим громадянським об'єднанням, яка прагне досягти мети, загальної для її членів шляхом отримання і здійснення політичної влади.

Інструментом партії є оволодіння політичною владою в державі або взяти в ній участь через своїх представників в органах державної влади та місцевого самоврядування. Існують політичні партії за напрямком: ліві, праві, центристські партії, крайні. Залежно від ідеології та напрямку вони взаємодіють з відповідною частиною виборців, своїм електоратом.

Також є цікава особливість українських виборів. Деякі із числа партій не мають на мету перемогти у виборах, а лише виступають технічним інструментом, для зменшення шансів пройти певну політичну силу, шляхом дроблення її електорату.

Держава - органи державної влади та місцевого самоврядування є також стороною внутрішньої взаємодії у виборчій системі. Значну роль з боку держави під час виборів відіграє Центральна виборча комісія, яка є постійним колегіальним державним органом, який діє на підставі Конституції України, законів України і наділений повноваженнями щодо організації підготовки, проведення виборів

Президента України, народних депутатів України, депутатів місцевих рад та сільських, селищних, міських голів, голів громад, організації всеукраїнського і місцевих референдумів в порядку та в межах, встановлених законами України.

Участь держави у процесі виборів є обов'язковим та підтверджує легітимність процесу та результатів. Держава бере участь як формуванні списків, організації так і контролі за прозорістю проведення, дотриманню законодавства, пізніше підрахунку голосів та визначення переможців.

Крім внутрішньої взаємодії, в рамках системи існує також і зовнішня взаємодія. Зовнішня взаємодія відбувається поза системою виборів, що є одним із ключових елементів моделі, але також має значний вплив на неї. Ці сторони зовнішньої взаємодії є частково дотичні до системи, але можна сказати не є основними "гравцями" процесу.

Іншими сторонами зовнішньої взаємодії є міжнародні організації, інші держави, країни-донори. Ці взаємодії полягають у співпраці України з міжнародними організаціями такими, як Європейський союз, ООН, ОБСЄ, різноманітними фондами USAID, UKAID, фонди Відродження, GIZ. Також з країнами, як окремими гравцями на геополітичній арені. Поширення демократії є важливим елементом глобального контексту.

Держава, де відбувається узурпація влади, де знищуються демократичні інститути - є небезпечною для своїх сусідів. Тому країни, до прикладу Європейського союзу та США, зацікавлені у демократичному режимі в Україні. У різні способи вони підтримують демократію в Україні: направляють спостерігачів на вибори, допомагають фінансово для програм по зменшенню корупції, розвитку

економіки.

Міжнародне фінансування є певним інструментом для запобігання фальсифікацій та маніпуляцій, адже у разі, якщо спостерігачі будуть фіксувати значні порушення під час проведення виборів чи підрахунку голосів міжнародні країни та організації можуть зупинити фінансову підтримку, що є певним стимулом для влади грати “в межах загально прийнятих правил”.

Громадянське суспільство є стороною зовнішньої взаємодії та впливає на результати виборів. Також громадянське суспільство виступає певним запобіжником у випадку порушення закону, узурпації влади, фальсифікації. Прикладом цього твердження може стати Помаранчева революція та Революція Гідності. Перша була якраз наслідком явної фальсифікації результатів виборів на користь Віктора Януковича. Друга була результатом різкої зміни зовнішньої політики та побиття студентів та призвела до зміни влади та проведення позачергових президентських виборів.

Також громадянське суспільству, його активна частина, створює певний тиск на державну інституції, депутатів-представників в парламенті задля розвитку та покращення економічного і соціального добробуту всього населення. Тому воно є певним каталізатором змін, розвитку інклюзивних політичних інститутів, покращення виборчої системи в цілому та, можливо, недопущення різкого “відкату” до авторитарних режимів.

Засоби масової інформації - елемент поза внутрішньою взаємодією у виборчій системі було навмисно виділено в окремий розділ, а не у попередній, громадянське суспільство, хоча засоби масової інформації

мали б бути тим інструментом комунікації між громадянським суспільством та державою.

Це відбулося у зв'язку з певними особливостями ЗМІ в Україні."Дайте мені засоби масової інформації і я з будь-якого народу зроблю стадо свиней" казав Йозеф Геббельс, німецький державний і політичний діяч, рейхсміністр народної освіти та пропаганди Німеччини (1933–1945), імперський керівник пропаганди НСДАП (Націонал-соціалістичної робітничої партії Німеччини).

Тому у ситуації, коли більшість засобів масової інформації є підконтрольними тій чи іншій фінансово-промисловій групі та є досить низька культура висвітлення інформації - вплив на вибори та суспільну думку через ЗМІ надзвичайно великий.

Це може бути висвітлення лише негативної інформації про кандидатів опонентів, маніпулювання цифрами та фактами, висвітлення позитивної інформації лише про одну політичну силу, доступ до публічного простору лише "проплачених кандидатів", високі цінові бар'єри для політичної реклами, що унеможливорює швидку появу нових і самостійних кандидатів, які не мають фінансово-олігархічного підґрунтя та не є політичними проектами для дроблення рейтингів популярних кандидатів та політичних сил.

Ще одною стороною взаємодії, що не є внутрішньою, а більше відноситься до зовнішньої, є громадяни, які не досягли виборчого віку. Ця категорія громадян входять до сторін зовнішньої взаємодії, тому що не є частиною виборчої системи. За оцінкою Державної служби статистики, станом на 1 січня 2018 року чисельність наявного населення України без урахування тимчасово окупованої території Автономної республіки Крим і міста Севастополя становила 42 мільйона осіб. З них

15,3% осіб становлять діти до 14 років, а це приблизно шість з половиною мільйонів осіб. Категорія 15-64 роки становить 68,9 відсотків від загальної кількості населення. Відповідно за оцінками автора, приблизно від 7 до 10 мільйонів українців не мають права голосувати через свій вік.

У більшості випадків, реформи, які зараз проводить уряд мають середньострокову та довгострокову перспективу. Відповідно вплив цих змін буде значний для категорії виборців, які ще не досягли вікового цензу. Так само потрібно враховувати той момент, що більшість революцій та змін проходили за ініціативи та значної участі молодих людей, студентів. Згадаємо Революції на граніті, коли тисячі студентів вийшли протестувати на Майдан Незалежності, чи Помаранчеву та Революцію гідності. Значна частина активних учасників цих революцій за віковою ознакою була молодь, що є близькою до категорії громадян, які ще не досягли виборчого віку. Відповідно при розгляді загальної системи та сторін внутрішньої та зовнішньої взаємодії, ми обов'язково має враховувати цю категорію, адже вся політика та зміни мають враховувати перспективи для майбутнього покоління громадян України.

Перелічені вище сторони взаємодії в межах системи (у більшості випадків саме внутрішні) проявляють ірраціональність при прийнятті рішень.

Є багато прикладів обмеженої раціональності кожної зі сторін досліджуваної взаємодії. У випадку виборців це виявляється у їх голосуванні за ту чи іншу політичну партію, кандидатів, які не дотримуються ні своїх політичних лозунгів, ні програм, та після моменту перемоги, повністю забувають про свої виборців та не виконують передвиборчих обіцянок.

Вибори можна розглядати як певний політичний ринок, де відбувається обмін голосів на обіцянки. І часто ці обіцянки не мають ні політичного, ні економічно обґрунтування. Яскравим прикладом обмеженої раціональності є голосування під час виборів за популістів.

У політологів немає консенсусу щодо чіткого визначення цього поняття, але є три характеристики, пов'язані з цим терміном.

По-перше, це режим, який реалізує політику, популярну в короткостроковій перспективі, але неприйнятну і необґрунтовану у довгостроковій перспективі.

По-друге, це характеристика, яка пов'язана з певним визначенням легітимної групи людей, думка якої враховується. Багато популістських режимів включає лише певну етнічну групу, не враховуючи позиції всього населення.

По-третє - це культ особистості. Популістичні лідери, як правило, формують навколо себе культ особистості, при чому особистість лідера існує незалежно від інститутів, таких як політичні партії. Такі лідери намагаються вибудувати безпосередньо "прямі контакти" з виборцями. Це робиться для того, щоб зменшити вплив посередницьких інститутів між лідером та виборцем, що в подальшому впливає у зусилля популіста підірвати інститути, які обмежують його владу.

Яскравим прикладом цих характеристик та популістичного лідера є президент Сполучених Штатів Америки - Дональд Трамп. Ми бачимо чітку пряму комунікацію з виборцем, через твіти Трампа та формування культу особистості лідера, ситуацію з міграційним законом, де враховується думка лише частини населення та торговельний протекціонізм одночасно фігурує з програмами соціального та медичного забезпечення, що має короткострокові позитивні перспективи

та багато запитань у довгостроковій перспективі.

Теза про те, що популізм уже давно став характеристикою української політики, а в останні роки він все частіше вживається стосовно політичних процесів на Заході - не відповідає історичному контексту. Згідно досліджень, популізм починає зростати з 90-х років. Від 5% тоді і до нинішніх більш ніж 15% голосів у Західній Європі.

А у нових демократіях Східної Європи ми бачимо, що він стартував приблизно з 15 відсотків, а тепер він більш ніж подвоївся, перевищивши 30 відсотків. Тож упродовж останніх 25 років тривало постійне зростання, і воно відбувається як на заході, так і на сході Європи. Велика проблема сьогодення, що популізм набуває дуже демократичної форми.

Виборці часто проявляють обмежену раціональність під час волевиявлення. Голосування за популістів - є одними із прикладів цього. Причиною такої поведінки, на мою думку, є низький рівень політичної освіти. Під час навчання дітей у школах та університетах, ми мало уваги приділяємо саме громадянській освіті: більшість людей не читають політичних програм політиків, а голосують за особистості, а не за суть. Не відрізняють різні політичні ідеології, лібералізм, консерватизм, “праві” та “ліві” партії та не знають чи збігається політичні програми відповідних партій з лозунгами та ідеологією, яку вони пропонують, та до чого можуть призвести політичні програми партій. До прикладу партія “Реформи і порядок”. Вже ці два поняття є по своїй суті протилежними. Під час проведення реформ часто відбувається хаос і безпорядок.

Впровадження сучасних технологій, аналіз великих масивів даних, моніторинг дій політиків для оцінки якості їхньої діяльності - це все

може бути ефективним способом зменшення впливу популізму на політичний порядок денний.

Аналізуючи характеристики популізму, а саме формування культури “сильного лідера”, можна перевіряти, як інформація, сказана конкретними особами-політиками, відповідає дійсності і застосовувати певний фільтр до пропозицій реформ тих чи інших політиків. Уже існують такі сервіси, які аналізують виступи топових політиків. Наприклад, фактчекінговий ресурс VoxCheck, який вже два роки перевіряє слова політиків та спростовує брехню в їхніх промовах. За даними першого рейтингу брехунів і маніпуляторів в українській політиці від VoxCheck, середньостатистичний політик бреше, маніпулює або перебільшує у двох випадках з трьох. Українці скаржаться на погану владу, але ж самі дозволяють неправдивим фактам формувати їхні судження. Це приводить до влади безвідповідальних, нечесних та некомпетентних людей. Цей проект фокусує увагу суспільства на небезпечних вадах наявної політичної культури - брехні та популізмі.

Останні опитування демонструють, що лише 11% виборців голосують через ідеологічні засади, а 16% взагалі не знають, чому за когось голосують.

Інституційний аналіз моделі влади також передбачає також розгляд економічної поведінки в межах парламентсько-президентської моделі. Прикладом для розгляду може бути економічна поведінка громадян під час місцевих виборів 2010 року у одному із депресивних міст Сходу України, у Стаханові (Кадієвці). Команда одного із кандидатів, ще й і найбільш прохідного, впровадила схему, коли кожному виборцеві, який зобов'язувався віддати голос за визначеного кандидата, надавалося 100 грн.

Система була побудована так, що відповідальна особа, яка голосує на конкретній виборчій дільниці підбурює (набирає, заохочує) 20 осіб на цій же виборчій дільниці (свої сусідів), аби вони проголосували за конкретного кандидата. За це люди отримували по 50 гривень до виборів і по 50 грн в день виборів. Відповідальні особи отримали по 500 грн. В місті 50 виборчих дільниць. Планувалося в кожній виборчій дільниці організувати по 400 “стогривневих” виборців, що було гарантовано достатньо для перемоги по місту. Таким чином витрати склали : (400 виборців по 100 грн) + (20 відповідальних по 500 грн) = 50000 грн. А на все місто: 50000 грн на 50 дільниць = 2500000 грн.

Також варто до цієї суми додати витрати на том-менеджмент і інші додаткові витрати. Загалом, 3 млн гривень. У місті з річним бюджетом в 150 млн грн ці витрати, завдяки корупційним схемам, не важко повернути сторицею. І це при загальній кількості населення у 2010 році у 100 тисяч осіб.

Вище описана реальна економічна поведінка під час виборів міського голови Стаханова (Кадієвка) у 2010 році зі слів місцевого жителя. Виборці готові продавати за мінімальну суму свої голоси, не враховуючи наслідки.

Це виникає через високий рівень бідності та безробіття у депресивних регіонах, низький рівень освіти, адже корупціонери та шахраї, які пройшли у владу, заробляють на державних бюджетах значно більше ніж витрачають на передвиборчі компанії та підкуп виборців.

Отже, причиною обмеженої раціональності у такої сторони взаємодії, як виборецт - є низький рівень освіти та корострокові та швидкі вигоди.

Проаналізуємо існуючу в Україні модель вищої влади згідно теорії інститутів. Країна може розвиватися тільки при наявності вибудованої системи інклюзивних політичних інститутів, які в свою чергу послужать поштовхом для інклюзивних економічних інститутів. Політичні інститути "визначають владу і здатність держави регулювати й керувати суспільством" [20]. Сталий економічний розвиток притаманний інклюзивним економічним інститутам, які спонукають до участі в економічній діяльності суспільство.

Інклюзивні економічні інститути - приватна власність, верховенство права й надання публічних послуг на високому рівні для створення конкурентного середовища, легкість відкриття власної справи.

Інклюзивні економічні інститути розвиваються і процвітають в умовах інклюзивних політичних інститутів, причому перші підтримують існування других.

Хоча в Україні юридично склалися засади представницької демократії, та на практиці ми отримуємо плюралістичний авторитаризм (модель стаціонарного бандита), який прикріплений гнучкою законністю, коли закони в залежності до ситуації трактуються по різному, - це слугує методом створення привілеїв для певного прошарку суспільства та стимулом йти у владу людей відповідного морального устою та ренти-орієнтованим суспільством, де основана ідея базується на пошуку ренти - присвоєння уже існуючої доданої вартості, а не на створення нової, що збільшує суспільний добробут.

Мотивами порушення правил (законів) у парламентсько-президентській моделі є бажання отримати законодавчу, виконавчу або судову владу. Це дає можливість мати доступ до

прийняття вигідних рішень та законів, доступ до бюджету країни. У випадку корумпованого суспільства, дає змогу збільшити свої статки депутатам та їх оточенню. І з іншого боку, коли уже особи при владі, мотивами порушення правил є утримання своїх позицій.

Прикладом такого порушення правил була фальсифікація виборів 2004 року. Як наслідок, відбулася Помаранчева Революція. Компанія протестів, мітингів, пікетів, страйків та інших актів громадянської непокори в Україні, організована і проведена прихильниками Віктора Ющенка, основного кандидата від опозиції на президентських виборах у листопаді — грудні 2004 року, після оголошення Центральною виборчою комісією попередніх результатів, згідно з якими нібито переміг його суперник — Віктор Янукович. Акція почалася 22 листопада 2004 як реакція на масові фальсифікації, що вплинули на результат виборів.

Основною базою об'єднаної опозиції стали західні і центральні області країни, у той час як Віктора Януковича підтримав Схід і Південь України. Громадська думка західних країн була переважно на боці української опозиції. Основним результатом революції було призначення Верховним судом повторного другого туру президентських виборів (не передбаченого прямо законодавством). Внаслідок компромісу, досягнутого фракціями Верховної Ради, після призначення повторного другого туру виборів були прийняті зміни до Конституції, що зменшили повноваження президента.

Важливим під час інституційного аналізу є розгляд формальних механізмів контролю. В Україні - це правоохоронні органи, Міністерство внутрішніх справ, Служба безпеки України, які слідкують за дотримання законодавства, а саме Конституції України, Законів

України «Про вибори Президента України», «Про вибори народних депутатів України».

Також, якщо розглядати цивільні структури, - це Центральна виборча комісія, яка під час виборів контролює дотримання процедури проведення чесних виборів згідно законодавства.

Також до формальних механізмів контролю можна віднести є інститут спостерігачів на виборах. Офіційний спостерігач — суб'єкт виборчого процесу, особа, правомочна вести спостереження за ходом голосування, підрахунком голосів, іншою діяльністю учасників виборів в період голосування та при встановленні їх результатів.

Спостерігати за ходом виборів можна як на офіційній основі, пройшовши необхідну процедуру акредитації, так і неофіційно. Проте саме офіційні спостерігачі мають свій правовий статус, тобто повноваження, права та обов'язки.

Офіційні спостерігачі не можуть чинити вплив на перебіг виборчого процесу та його результати. Їх місія полягає у формуванні незалежного, незаангажованого уявлення про законність виборчого процесу та донесення такого уявлення до особи чи організації, яка висунула спостерігача.

Неформальними механізмами контролю є громадські активісти, міжнародні організації, учасники виборів, партії, які в більшості випадках є конкурентами між собою за право отримати владу. Вони зацікавлені у дотримання правил всіма учасниками процесу. Але є випадки, коли існуюча влада зацікавлена у дотримання незручних правил всіма учасниками, крім них самих. Ми бачимо, що у такому випадку влада використовує свій адміністративний ресурс для втримання своїх позицій.

Існують також формальні та неформальні механізми примусу та/або покарання. За порушення виборчого законодавства найбільш ефективні є адміністративна і кримінальна відповідальність. На сьогодні національна нормативна база містить 14 складів адміністративних правопорушень (ст. 2127 – 21220 КпАП) і 7 складів кримінальних злочинів (ст. 157, 158, 1581, 1582, 159, 1591, 160 КК).

Правопорушення можна поділити на три сегменти:

- 1) ті, що перешкоджають функціонуванню Державного реєстру виборців
- 2) ті, що впливають на порядок передвиборчої агітації
- 3) ті, що посягають на встановлений порядок роботи виборчих комісій

Законодавство України також містить інші види відповідальності за правопорушення під час виборчого процесу. Зокрема, конституційно-правова відповідальність, дисциплінарна та цивільно-правова.

На сьогодні в Україні де-юре сформований повноцінний комплексний міжгалузевий інститут юридичної відповідальності за порушення під час виборчого процесу, та його ефективність залежить від правозастосовної практики, а в першу чергу, від діяльності судових та правоохоронних органів.

Існують ринкові (зовнішні) трансакційні витрати основних сторін взаємодії в межах виборчої системи у представницькій моделі влади. Вибори — передбачена конституцією та законами форма прямого народовладдя, за якою шляхом голосування формуються представницькі органи державної влади та місцевого управління.

Блага, які народ отримує під час виборів, це можливість обрати представників (депутатів), які мали б керувати та розпоряджатися спільним ресурсом держави задля спільно блага, економічного росту та

задоволення потреб громадян. Вибори — це демократичний спосіб керувати державою, прояв влади народу, можливість мати ефективне керівництво спільним.

Громадяни не можуть самі організувати вибори, так як є загроза нелегітимності та несприйняття результатів всім суспільством. Тому у ролі організатора виборів виступає держава (Центральна виборча комісія), яка має забезпечити прозорість, легітимність, організацію та контроль над процесом.

Центральна виборча комісія України затвердила орієнтовні витрати для включення до бюджетного запиту для проведення виборів президента і чергових парламентських виборів. У 2019 на парламентські вибори з бюджету запросять 1,857 млрд грн. Орієнтовний обсяг видатків на чергові вибори президента в 2019 році складе майже 2,355 млрд грн. У розрахунках враховано можливе повторне голосування.

На проведення чергових місцевих виборів у 2020 році запросять 1,913 млрд грн. На функціонування держреєстру виборців у 2018 році ЦВК необхідно 47,8 млн грн, в 2019 році - 46,5 млн грн, і в 2020 році - 47,2 млн грн.

Наведені вище цифри показують скільки громадяни через сплату податків оплачують проведення виборів та існування представницької демократії загалом.

Крім витрат на вибори, недофінансування суспільних благ також відбувається через конкуренцію між політиками і партіями. Значну частину ресурсів політики тратять на рекламу, проведення передвиборчих компаній, інформаційних компаній проти опонентів та інше. Ці кошти можна було б перенаправити на створення додаткової цінності для самих виборців, наприклад будівництво дитячих

майданчиків, шкіл, садочків.

Завдяки виборам підтримується демократичність держави, відбувається зміна політичних еліт, появляються нові політики та політичні партії, інструмент-запобіжник проти узурпації влади певною групою осіб. Також завдяки багатопартійній системі, відбувається постійна конкуренція за виборців. Політичні партії роблять соціологічні дослідження, щоб взнати найбільш важливі запити від громадян, настрої суспільства. Але часто політики використовують ці запити для популізму. Популізм можна врахувати до негативних ефектів виборів, через низький рівень освіти і знань громадян, політикам легко маніпулювати суспільною думкою.

Інтерналізація - переклад зовнішніх витрат (вигод) у внутрішні витрати тих, хто породжує ефекти, що впливають на третіх осіб. Таким механізмом є застава при реєстрації кандидатури на виборах, яку вносить кандидат чи політична партія перед початком виборів. Виборча застава – це певна сума грошей, яка зазвичай вноситься кандидатами, які балотуються на виборні посади. Сума надходить з ресурсів, наявних у виборчому фонді кандидата, на рахунок виборчої комісії. У разі, якщо кандидат не набрав на виборах необхідну кількість голосів і не пройшов виборчий бар'єр, поверненню ця застава не підлягає.

У представницькій моделі вищої влади існують механізми захисту від несприятливого відбору. Імпічмент — в конституціях деяких держав процедура притягнення до суду парламенту вищих посадових осіб держави. Результатом імпічменту, як правило є дострокове припинення повноважень президента або іншого посадовця і усунення його з посади.

При імпічменті голови держави таке рішення приймається конституційною більшістю парламенту. Різні країни окремо визначають процедуру імпічменту відповідно до власного законодавства.

У демократичних державах імпічмент є одним з елементів контролю над владою країни і необхідний для збереження стабільності суспільного і конституційного ладу. Імпічмент є також засобом недопущення авторитаризму і механізмом гарантування національної безпеки.

У такій системі також наявний наявний монополізм. Лише держава, в особі Центральної виборчої комісії, має право організувати виборчий процес, готувати списки виборців та депутатів, оголошувати переможців. Лише у такому випадку процес можна назвати легітимним і демократичним.

Згідно теорії держави, вибори як основний елемент парламентсько-президентської моделі влади, і є певним обмеженням свавілля чиновників, так як передбачають зміну влади у разі не виконання свої функцій, передвиборчих обіцянок, погіршення економічної ситуації в країні та добробуту громадян.

Також варто зазначити, що законодавство обмежує кількість термінів президентського правління для однієї особи (не більше 2-х поспіль), однак тим, хто ще не обирався, дозволяє скільки завгодно висувати свою кандидатуру.

Характер відносин в межах виборчої системи в переважній більшості персоналістські, адже виборці голосують за певних персон, навіть у випадку голосування за політичну партію. Але у випадку проведення виборів, відносини правові, адже ЦВК веде свою діяльність згідно Конституції та законів, які стосуються виборів.

2.3. Закордонний досвід використання електронної та прямої демократії в існуючих моделях влади

Основним завданням магістерської роботи є запропонувати шляхи вдосконалення моделі вищої влади України. Закордонний досвід використання електронної та прямої демократії може нам допомогти в цьому. Було розглянуто дві країни, Швейцарія та Естонія, де уже успішно впроваджені системи, які можна назвати більш демократичними та ефективними ніж діюча модель влади в Україні.

Естонія – одна з найменших країн Європи із територією 45,2 км² та населенням 1,3 млн. За формою політичного укладу це парламентська республіка. Роль виборних органів (як центрального, так і місцевого значення) тут суттєва.

Вона є взірцем для наслідування, яка за досить короткий термін здійснила прорив у цьому напрямку. З 1994 року естонці створили дійсно ефективну систему. Зараз систему e-governance країна експортує.

Ключовим елементом усіх інноваційних інформаційних систем в Естонії стала електронна ID-карта, як обов'язковий ідентифікаційний документ кожного громадянина. ID-карта є основним елементом в спілкуванні держави та громадянина, яка забезпечує доступ до всіх інстанцій і послуг.

Побудова основ електронного управління в Естонії з початку 90-х проходила невід'ємно від процесу поширення демократії. Вже у 1993 році був ухвалений закон про електронний реєстр нерухомості і землі. У 2000 році в Естонії було введено електронну ідентифікаційну карту.

Її, як і паспорт, має кожен дорослий громадянин країни. Вона дозволяє контролювати банківські рахунки, користуватися електронним

підписом, подавати декларацію в податкову, оплачувати транспортні послуги в найбільших містах, подорожувати країнами ЄС, а віднедавна – ще й брати участь у виборах.

Вибори через Інтернет – особлива новація естонців. Щоб скористатися такою можливістю, жителю Естонії потрібна дійсна ID-карта, комп'ютер, плата для зчитування карт та завантажена з сайту виборчої комісії програма. Також існує можливість голосування за допомогою мобільного пристрою та спеціальної ідентифікаційної сім-карти. Голосувати можна протягом 4-6-ти днів, причому за цей час можна скільки завгодно разів змінювати свій голос.

В останній день виборчого періоду відданий голос змінювати вже не можна. Вперше експериментальний досвід он-лайн-демократії було застосовано на місцевих виборах у 2005 році. За два роки таким чином можна було вже обрати парламент країни.

Варто зазначити, що електронне голосування – лише одна з електоральних можливостей. Традиційна процедура голосування також була збережена як альтернатива [21].

2009 року в Естонії під час виборів через інтернет проголосувало 9,5% громадян, а вже під час парламентських виборів 2011 року їх кількість зросла до 24,5%, а у 2014 р. на виборах до Європейського парламенту – 31%.

Електронне голосування значно прискорює підрахунок голосів, враховує інтереси людей з обмеженими можливостями, підвищує активність виборців, що є важливою перевагою, порівнюючи ситуації з явкою виборців в Україні під час голосування.

Тенденція на використання нових технологічних засобів в Естонії суттєво спрощує стосунки людини з владою, зменшує кількість

канцелярських апаратів та корупційних каналів. Разом з тим, нововведення зменшують соціальний імунітет естонців до сучасних форм контролю з боку держави [22].

Сьогодні на розвиток систем електронного врядування Естонія витрачає 1 % ВВП. Серед населення існує висока довіра до електронних мереж: за статистикою, 98 % покупок естонці здійснюють електронним шляхом.

Електронний паспорт (Electronic ID Card) є ключовим елементом естонської системи та головним документом для естонця. З його допомогою можна робити практично все: їздити за кордон, користуватися страховкою, їздити в громадському транспорті Талліна і Тарту, отримувати доступ до державних баз даних, голосувати на виборах. Сюди ж входить функція електронного підпису. Якщо вам потрібно купити авто або будинок, ви можете укласти угоду, сидячи за ноутбуком в улюбленій кафешці.

Також естонці вільно користуються всіма державними послугами, перелік яких доступний на Державному порталі. Електронний паспорт виглядає як пластикова карта з чіпом. Саме чіп зберігає вбудовані файли, використовуючи 2048-бітове шифрування. У країні більше 1,1 мільйонів активних користувачів електронних паспортів (це майже 90% жителів).

Інформаційно-технологічна структура, відображена в схемі інформаційної системи – X-Road Рис2.

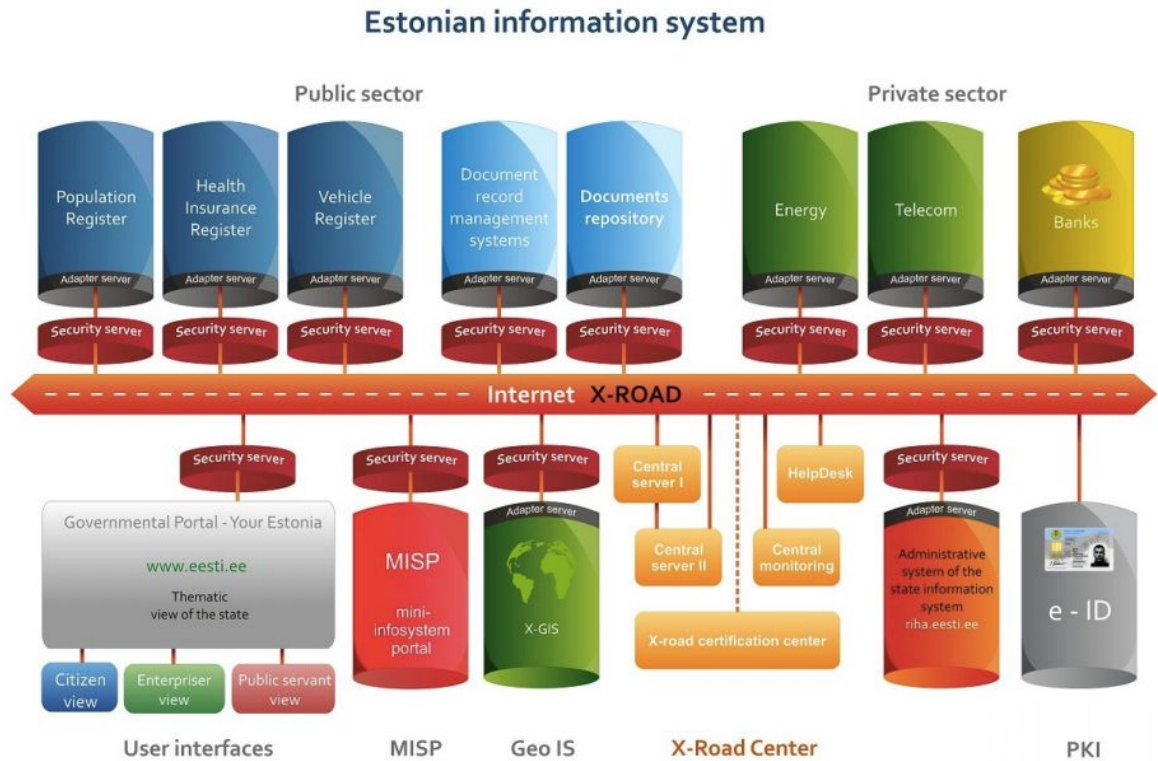

Рис.2 Інформаційна система Естонії X-Road

Вона дуже чітко показує, як функціонує електронний уряд. Мабуть, найважливішим є те, що бази даних децентралізовані. Переваги X-Road: у системи немає єдиного власника і контролера, кожен громадянин має доступ до своїх даних, кожен може подивитися хто і з якого приводу цікавився його даними. Уряд не є власником системи, а всі ліцензії належать платникам податків.

Естонія може бути прикладом для наслідування для розвитку електронної демократії в У

Враховуючи досить потужний ІТ-потенціал, на мою думку, імплементація в Україні відбулася б досить швидко, при відповідній політичній волі.

Це також дозволить використання всі переваг e-governance, а саме: доступ до всіх адміністративних послуг через комп'ютер чи телефон за секунди, значно спрощена реєстрація підприємств чи сплата податків,

збільшення прозорості та зменшення корупції, можливість запровадження електронного паспорту. Запровадження електронних виборів також відносяться до переваг е-врядування.

Без участі усього суспільства ми не зможемо добитися швидких і якісних змін. Для цього потрібно провести потужну інформаційну компанію про переваги електронного врядування та залучитися підтримкою міжнародних партнерів для підтримки реформ для впровадження e-governance та тиску на існуючу політичну систему.

Україна уже отримала електронну систему, яка здатна фундаментально змінити життя всієї країни: 98% державних послуг через Інтернет, вибори он-лайн і 0% корупції у державній сфері. Головна її цінність у тому, що вона забезпечує обмін даними між електронними державними реєстрами різних держорганів у режимі реального часу. Система впроваджена у тому чи іншому вигляді в 60 країнах світу. Естонія передала X-Road Держагентству з питань електронного урядування 27 жовтня 2017 року. Після Інтернет-опитування Держагентство присвоїло українській версії X-Road назву "Трембіта".

Сьогодні в Україні існують тисячі адміністративних процесів між органами влади та громадянами, більшість яких є неефективними або корупційними. Взаємодія влади та громадян відбувається в основному в паперовому вигляді, вимагає багато ресурсів і створює незручності як для громадян, так і для самих чиновників. Разом з тим, уся ця складна бюрократична система є джерелом зміцнення корупційних схем.

«Трембіта» дозволяє раз і назавжди внести в державний реєстр номер свідоцтва народження, і надалі, за запитом, різні державні структури мають доступ до цієї інформації без повторної подачі документів. У територіальних відділеннях Мінсоцполітики заявник

тільки вказує номер свідоцтва, інформація миттєво перевіряється, і на цій підставі призначається виплата. Тобто тепер оформити допомогу на дитину можна он-лайн. Процес триває один робочий день замість десяти. Послуга стала набагато зручнішою для громадян, а зловживання стали неможливими [23].

В Естонії X-Road працює 16 років. Сьогодні 98% всіх послуг держава надає громадянам і бізнесу в електронному вигляді. Однак у людей є вибір: вони можуть подати документи і в паперовій формі.

Водночас, Держагенство Естонії суворо контролює процеси запитів державних структур щодо персональних даних естонських громадян. Взяти ці дані може лише той, у кого є на це повноваження. Якщо людина не мала підстав переглядати ці персональні дані, вона буде звільнена з державної служби.

Естонські експерти X-Road стверджують, що в Україні нема системи захисту персональних даних. В Естонії працює Інспекція з питань захисту персональних даних, яка наділена особливими повноваженнями і є незалежною від уряду. Співробітники інспекції мають право перевіряти всі органи державної влади на предмет дотримання правил захисту персональних даних: якщо персональні дані вже зберігаються в одному реєстрі, державний орган не має права їх вимагати від громадянина, також не має права створювати реєстри з даними, які вже зберігаються в інших реєстрах. Інспекція за цим пильно стежить. Але в Україні такої інспекції немає.

Придбання і впровадження системи взаємодії реєстрів фінансують три донори: Європейський Союз через програму U-LEAD, Швеція через Шведське бюро міжнародного розвитку та уряд Естонії через Міністерство закордонних справ Естонії. Проект називається

EGOV4UKRAINE. Його вартість — 1,5 млн. євро. Донори фінансують проект в рамках міжнародної технічної допомоги.

Права на українську конфігурацію системи належать Держагентству, її адміністратором призначено одне з державних підприємств. Право використання цієї системи мають всі державні органи на території України, а також передбачається право підключення до системи зовнішніх контрагентів на запит інформації, наприклад, банків або бізнесу, але не в комерційних цілях.

Іншої країною для аналізу використання елементів прямої демократії є Швейцарія. Вона є яскравим прикладом держави з прямою демократією. Право громадян безпосередньо брати участь в управлінні державою, є невід'ємним елементом швейцарської ідентичності. Швейцарія є практично єдиною країною в світі, де люди мають такі широкі права керування країною.

Думка, що країна успішна лише через свою фінансову сферу, є хибною. Адже фінансові підприємства складають лише 6-8% ВВП і в більшості випадках є представниками малого та середнього бізнесу. Виборці, як правило голосуються чотири рази на рік з питань федеральних пропозицій.

Громадяни з власної ініціативи можуть самі пропонувати й голосувати зміни до Конституції, але це можна робити на кантонному рівні. На федеральному ж рівні цього робити не можливо. Для того, щоб така пропозиція відбулася потрібно протягом 18 місяців зібрати 100 000 підписів. Ініціатива може бути як загальна пропозиція, аналог петицій, або може бути представлена, як точний текст, який не може бути змінений ні парламентом, ні урядом. Популярні ініціативи не

змінюються ні владою, ні урядом, тому що такі ініціативи вважаються ведучою силою прямої демократії.

Також люди мають право заперечувати рішення парламенту. Якщо є прохання 50000 або більше громадян, то такі питання можуть виноситися на референдум. Референдум подібний до вето. Він має ефект затримки політичного процесу шляхом блокування змін до законодавства у разі спірної думки у суспільстві.

В Конституції України також присутні статті стосовно референдуму. Розділ III, Стаття 72: Всеукраїнський референдум призначається Верховною Радою України або Президентом України відповідно до їхніх повноважень, встановлених цією Конституцією. Всеукраїнський референдум проголошується за народною ініціативою на вимогу не менш як трьох мільйонів громадян України, які мають право голосу, за умови, що підписи щодо призначення референдуму зібрано не менш як у двох третинах областей і не менш як по сто тисяч підписів у кожній області.

Стаття 74 Конституції України: референдум не допускається щодо законопроектів з питань податків, бюджету та амністії. Провівши аналіз статей Конституції можна зробити висновки, що процедура проголошення референдуму є досить складною і потребує значних ресурсів і зараз в більшості випадків використовується як політичний інструмент для зацікавлених партій.

До прикладу, населення Швейцарії складає 8.3 мільйонів чоловік і, як зазначено вище, якщо є прохання 50000 громадян, що складає 0,6% населення - питання може бути розглянутим на референдумі. Також є питання стосовно Статті 74. Якщо демократія - це влада народу, а бюджет - це кошти громадян, зібрані через податки, які мають бути

витрачені на блага тих же громадян і встановлені представниками народу, вибраними ним же - то чому народ не може впливати на питання податків та бюджету напряду через референдуми ?

У федерації, кантонах і громадах Швейцарії громадяни з правом голосу приймають рішення про впровадження нових податків та збільшення або зменшення існуючих податків.

Державна структура прямої демократії має істотний вплив на фінансовий стан швейцарської політичної системи. На відміну від більшості інших країн, Швейцарія має відносно збалансований державний бюджет, федеральні бюджети, бюджети кантонів та муніципалітетів. За це відповідають три фактори:

Громадяни приймають рішення про державні витрати. Всі кантони і громади проводять або обов'язкові або факультативні фінансові референдуми. Таким чином виборці напряду приймають рішення стосовно державних витрат. Якщо вони вирішують, що витрати непотрібні або надмірні, вони голосують Проти. Таке буває часто. Прикладом можуть служити найбільші громади Швейцарії – міста Цюріха і кантону Цюріх, найбільш густонаселеного кантону, а також маленького села в кантоні Шаффхаузен на півночі Швейцарії.

- Місто Цюріх, 400000 жителів:

Обов'язковий фінансовий референдум

Стаття 10 статуту громади: Голосування громадою є обов'язковим:

г) єдиноразові витрати під конкретну потребу понад 20 000 000 франків або щорічні витрати під конкретні потреби у розмірі понад 1 мільйон швейцарських франків на рік.

Приклад: голосуванням громади 22 вересня 2013 року була відхилена ініціатива взяти в кредит 216 млн. франків на будівництво стадіону – ЗА 49,2%, ПРОТИ 50,8%.

- Кантон Цюріх, 1,4 млн. жителів:

Факультативний фінансовий референдум

Стаття 33 конституції кантону: за запитом на голосування жителям виносяться:

г. Рішення ради кантону стосовно:

1) нових одноразових витрат понад 6 мільйонів франків,

2) нових щорічних витрат понад 600 000 франків

Для проведення факультативного референдуму в кантоні Цюріх достатньо зібрати лише 3000 підписів (Стаття 33 конституції кантону).

- Громада Бюттенхардт, 354 жителів:

Збори громади відбуваються з наступних питань:

- Рішення про нові разові витрати понад 20 000 франків

- Рішення про щорічні витрат понад 5000 франків на рік.

- Рішення про придбання, обмін або продаж землі або надання дозволу на будівництво понад 30 000 франків.

У громадах, де проводяться збори, громадяни також щороку голосують стосовно бюджету. Вони можуть видаляти статті витрат, як, наприклад, зробила громада Бюттенхардт (поряд з багатьма іншими громадами), відхиливши 29 Листопада 2012 року витрати у розмірі 1100 франків на запланований природний парк Шаффаузен.

Також громадяни вирішують питання, які стосуються податків. У федерації, кантонах і громадах громадяни з правом голосу приймають рішення про впровадження нових податків та збільшення або зменшення існуючих податків.

- Приклад по федерації: на референдумі 27 вересня 2009 року було прийнято рішення про тимчасове збільшення ПДВ на користь страхування на випадок інвалідності з 7,6 до 8%.

На щорічних зборах громади голосують про податкову ставку на території громади. Коли потрібно побудувати нову будівлю для школи, збільшують громадяни ставку податку або вони відремонтовують існуючу будівлю школи – так просто це функціонує.

Прямим наслідком прав громадян приймати рішення, особливо в громадах: Швейцарські громади в більшості випадків є прибутковими.

Виборці у федеральному уряді і в більшості кантонів, як і в багатьох містах ввели на референдумах так звану границю боргу.

“На відміну від глобальної тенденції в світі, Швейцарія за останні роки скоротила державні борги. До 2016 року відношення державного боргу (федерація, кантони, громади та фонди соціального забезпечення) може впасти до рівня нижче 30%, в той час як в багатьох інших місцях цей показник сягає 100% і більше. Велика заслуга цього є введена в 2003 році границя державного боргу” (Neue Zürcher Zeitung від 15.11.2012).

- Границя державного боргу у федерації:

Федеральна конституція Стаття 126 управління бюджетом

1. Федерація врівноважує в довгостроковій перспективі свої доходи і витрати.

2. Максимальні витрати в проекті бюджету регулюються попередніми оцінками доходу, беручи до уваги економічну ситуацію.

3. При непередбачуваних фінансових потребах максимальні витрати, згадані в пункті 2, можуть бути відповідно збільшені. Прийняття рішення про збільшення витрат відбувається на Федеральних Зборах відповідно до статті 159, пунктом 3 літери с.

4. У випадку, коли держвитрати перевищать заплановані максимальні витрати, зазначені в пункті 2 або 3, тоді ці створені додаткові витрати повинні бути компенсовані на протязі наступних років (тобто враховані при закладанні послідуєчих держбюджетів)

Кантони використовують різноманітні механізми стосовно - границя боргу в кантонах. Аппенцелль Іннерргоден, наприклад, не має границі боргу, так як бюджети Аппенцелль і так дуже економні.

У кантоні Люцерн поточні витрати згідно конституції кантону не можуть перевищувати надходження. У випадку виникнення дефіциту бюджету, його належить погасити в межах чотирьох до восьми років, при цьому враховується економічна ситуація.

У кантоні Санкт-Галлен намагаються збалансувати поточні рахунки. Якщо витрати перевищують бюджетні обмеження, передбачається підвищення податків.

Ця інформація підтверджує тезу, що пряма демократія, яка існує в Швейцарії є дуже ефективною і працюючою. Результатом її використання та ретельного здійснення виборцями в федерації, кантонах і громадах є відмінний стан швейцарського державного бюджету, процвітання країни. Державна структура прямої демократії має істотний вплив на фінансовий стан швейцарської політичної системи.

2.4. Висновки розділу

У данному розділі ми розглянули існуючий стан моделі вищої влади України, яка побудована на парламентсько-президентській моделі. Важливим показником у державі є рівень довіри громадян до інститутів влади. Аналізуючи дослідження на цю тему, проведені в Україні, можна

зробити висновок, що рівень довіри до всіх без виключення гілок влади, а саме виконавчої, законодавчої та судової є вкрай негативний.

Також в другому розділі було проаналізовано сучасну модель влади з точки зору інституційної економіки. Було розглянуто сторони внутрішньої та зовнішньої взаємодії в межах системи та основний елемент моделі влади та демократії - вибори.

За результатами даних дослідження Gallup world poll “Рівень довіри до влади у світі та Україні” - зазначено, що українці мають найнижчий рівень довіри влади порівняно з іншими країнами (9% - у 2018).

За даними цього ж інституту, спостерігається значне зниження довіри до чесності виборів. Згідно з аналізом Gallup, українці також не вірять у чесність виборів. Лише 12% людей заявили, що впевнені у прозорості президентських виборів.

Натомість у 2014 році 26% українців вірили у чесні вибори. Можна дійти висновку, що сучасна модель вищої влади показує себе неефективно і не відповідає критеріям “влади народу”.

Також, розглянувши приклади успішних країн, таких як Естонія, де успішно розвивається е-демократія та Швейцарія, де модель вищої влади побудована на прямій демократії, можна дійти висновку, що модель влади України може бути удосконалена, використовуючи успішний закордонний досвід та власні доопрацювання.

РОЗДІЛ 3

НАПРЯМКИ УДОСКОНАЛЕННЯ МОДЕЛІ ВИЩОЇ ВЛАДИ В УКРАЇНІ.

3.1. Електронна демократія як основа нової моделі вищої влади України

Дослідивши різні типові та альтернативні моделі влади та проаналізувавши сучаний стан представницької демократії, який ми спостерігаємо в Україні, можна дійти висновку, що суттєвого реформування потребують інститути влади народу, прямого впливу громадян на прийняття рішень та політик, управління країною, участі у процесі державотворення, адже на даний час ми маємо обмежений доступ, який існує через парламентсько-президентську модель, побудовану на представницькій демократії.

Ми спостерігаємо успішно реалізацію принципів народовладдя у закордонному досвіді, до прикладу в Естонії та Швейцарії. Мючи такі успішні кейси, ми може пропонувати напрямки удосконалення демократії та моделі вищої влади в українській системі.

Існуюча представницька система влади дає можливість потрапляти у владу, в більшості випадків, завдяки значному капіталу кандидатів чи їх патронів.

Громадяни України не мають суттєвого впливу на управління своєю державою. Уже після отримання мандату політиком втрачається прямий зв'язок зі своїм виборцем.

Також відсутній контроль та вплив на депутата уже після його обрання у відповідний орган влади. Депутат чи то Президент, загалом стає недоторканим до кінця своєї каденції. Є поодинокі приклади радикально впливу народу України в останні десятиліття: Помаранчева

Революція та Революція Гідності, але це крайні міри, які використали громадяни. Та ці важливі для України події понесли за собою людські жертви.

У сучасному цивілізованому світі ми маємо мати прості і дієві інструменти впливу та народовладдя на постійній основі, а не лише періодичні інструменти, такі як вибори.

Також у звичайних моделях влади багато ключових рішень залежить від так званої політичної волі. У випадку стандартних систем, часто рішення повинне бути збалансоване між різновекторними політичними партіями.

«Ніщо не починається без людей; ніщо не триває без інституцій» - Жан Моне. Чому саме інститути-інструменти влади народу?

Аналізуючи у першому розділі різноманітні моделі вищої влади, можна стверджувати, що більшість існуючих систем не є ідеальним варіантом у межах демократії. Більшість популярних моделей лише частково репрезентує принцип народовладдя.

У президентській, парламентсько-президентській чи парламентській республіці народ не займає тієї ролі, яку б мав відігравати в управлінні демократичною країною. Навіть розглядаючи назви цих моделей - ми не бачимо дотичності народу до управління.

Парламент, система противаг між президентом-парламентом, суперпрезидентська модель - у жодній з них ми не спостерігаємо модель, де на перше місце у важливості та прийняттях рішень надано народу, тому самому, що має здійснювати народовладдя під час демократії.

Громадяни не відчувають власної важливості, та своїх конституційних можливостей. Наслідком цього є дуже низький рівень

довіри до державних інституцій, включаючи законодавчу, судову та виконавчу гілку влади. Також наслідком цього є втрата залученості людей до управління країною, втрата відчуття співвідповідальності за майбутнє своєї країни, адже втрачається відчуття важливості, як громадянина держави.

Також ми маємо надзвичайно низький рівень довіри до інституту виборів, що є ключовим у парламентській республіці. Ми маємо обмежену кількість інструментів демократії у існуючій представницькій системі: вибори представників у Верховну Раду та у місцеві, обласні ради, вибори Президента, які приходять раз на 4-5 років. Цей показник поєднаний з найнижчим показником довіри у світі до влади. Згідно з аналізом Gallup, українці не вірять у чесність виборів.

Після процесу виборів, ми більше не маємо якісного впливу на політику і порядок денний. Більшість політиків, політичних партій чи окремих особистостей втрачають свою рейтинг уже в перший рік при владі. Не маючи якісних інструментів впливу, народ повинен миритися зі своїми, начебто, представникам у владі, рівень підтримки яких не перевищує 10 відсотків.

Це не є виключно українською проблемою. У всьому світі спостерігається криза представницької демократії. Демократія - це влада народу, у випадку представницької демократії, ця влада є достатньо обмеженою.

Тому під час праці над магістерською роботою було запропоновано модель вищої влади України, яка мала бути більш демократичною та ефективною.

Запропонований варіант моделі: це симбіоз парламентської республіки, прямої демократії та електронної демократії як інструменту

влади народу. Також у моделі використовуються елементи меритократії на загальнонаціональному рівні.

Пропонована модель: народно-парламентська, основа якої пряма демократія, реалізована через електронну демократію. Електронна демократія використовується у багатьох країнах як ефективний інструмент прямої демократії.

Збільшення впливу громадян на управління державою збільшить рівень довіри до влади та залученість до державотворчих процесів. Це в свою чергу буде поштовхом для швидких та якісних змін.

Ціль створення і запровадження нової моделі вищої влади - це перехід від держави до країни. Держава - похідне слово від “держати”, тримати під контролем. Типова держава - це система монополії на насильство, контроль над громадськістю та інші екстрактивні функції.

Ідея ж переходу до нової моделі:

- збільшення залученості громадян до управління країною;
- збільшення довіри громадян;
- зменшення впливу капіталу на закони та прийняття рішень;
- зменшення політичної залежності;
- створення інструменту влади народу на прийняття рішень;
- створення суспільства відкритого доступу.

Також модель, яка була розроблена у ході виконання магістерської роботи передбачає зменшення шансів узурпації влади окремими особистостями, політичними партіями чи фінансово-промисловими групами.

Структура народно-парламентської моделі влади:

Рис. Структура народно-парламентської моделі влади.

У стандартних моделях влади, президентській, парламентсько-президентській чи президентській ми маємо великі шанси вибудовування міцної вертикалі влади. Більшість топових позицій у владі мають за собою політичне призначення. Наслідком цього є перманентна узурпація влади.

Модель вищої влади в Україні потребує докорінних змін. Електронна демократія, яка стає можливою завдяки розвитку інформаційних технологій, може стати ключовим елементом в новій моделі вищої влади України та збільшити вплив громадян на управління країною.

Країна може розвиватися тільки при наявності вибудованої системи інклюзивних політичних інститутів, які в свою чергу є поштовхом для інклюзивних економічних інститутів.

Інклюзивні економічні інститути розвиваються і процвітають в умовах інклюзивних політичних інститутів, причому перші підтримують

існування других. Тому ми маємо працювати не над точковими реформами, а над будівництвом інклюзивних політичних інститутів.

На мою думку, модель вищої влади в Україні повинна бути народно-парламентська. Це порівняно нове поняття. Суть системи побудованої за принципом народ-парламентської моделі - це створення таких інститутів, пріоритет в управлінні в яких віддавався б народу і основою яких був вибір народу.

Основні гілки влади при новій моделі та функціональні обов'язки: у стандартних моделях влади існує три основні гілки влади - законодавча, виконавча та судова. Це розподіл державної влади запропонований Джоном Локком та закріплений як термін Шарль-Луї де Монтеск'є, праці яких ми розглядали у першому розділі магістерської роботи. Юридичне ж закріплення було здійснене вперше у Конституції США 1787 року. Три гілки влади є елементом стримування та противаг.

Ця система працювала певною мірою успішно більше ніж два століття, коли більшість населення країн було неграмотним. Але, на мою думку, у часи швидкого росту технологій, збільшення впливу інформації, Big Data, появи соціальних мереж, збільшення рівня освіти - ми повинні переглянути ці постулати.

У публічному просторі часто можна зустріти, що засоби масової інформації є “четвертою” неофіційною гілкою влади.

Інформація завжди мала значний вплив на політику та державу. Громадська думка, яка б мала відображатися через засоби масової інформації, це ствалення народу (загалом, або окремих груп) до влади, її діяльності, політики.

За останні десятиліття ми могли спостерігати як мінялися політичні режими завдяки ЗМІ, як починалися та завершувалися революції, розгорталися скандали, які несли за собою відставки з високих державних постів. Це позитивна сторона впливу інформації, але також є і негативна.

Більшість ЗМІ є у руках приватних осіб. Значна частиною активів засобів масової інформації володіють резиденти інших держав. Це створює значне поле для маніпуляцій та суттєвого впливу на внутрішню політику будь-якої незалежної держави.

Наприклад, можна розглянути статтю BBC News від 22 травня 2019, коли новообраний президент України Зеленський лише приступив до своїх обов'язків. Інформаційна стаття під назвою: “Не 73% і навіть не 25%. Скільки треба людей, щоби скинути владу?”. В описі до статті було зазначено, що громадянська непокоря - потужний спосіб формування світової політики. Скільки ж потрібно людей для серйозних політичних змін?”. У ній також зазначено: “якщо кількість учасників досягає 3,5% всього населення, успіх протесту стає неминучим”. Чи може мати стаття такого характеру, розміщена на популярному ЗМІ, вплив на внутрішню політику держави ?

Якщо ж поєднати це з тим, що технологію впливу на людську свідомість розвиваються семимільними кроками - ми отримуємо ситуацію, коли завдяки капіталу та мережі ЗМІ можна змістити будь-яку легітимну владу будь-якої незалежної країни, використовуючи гасла про свободу вільнодумства.

Користуючись принципами лібералізму та прикриваючись свободою слова, опоненти тих чи інших політичних режимів через ЗМІ мають легкий доступ до маніпулювання суспільною думкою.

Ми бачимо яскраві приклади цього у вигляді Brexit в Великій Британії та скандали пов'язані з виборчим процесом у США під час виборчої кампанії Дональда Трампа.

У першій ситуації уже після аналізів результатів було виявлено, що Росія через фейкові акаунти у соціальній мережі Facebook, впливала на результати волевиявлення.

У другій ситуації значний вплив на виборчі перегони та на результат виборів у найстарішій демократії світу мала Cambridge Analytics — приватна англійська компанія, яка використовувала технології глибинного аналізу даних (зокрема, даних соцмереж) для розробки стратегічної комунікації в ході виборчих кампаній в Інтернеті під час виборів Президента США.

Сама компанія була створена у 2013 році. І вже за таки короткий термін змогла впливати на результати виборів у фундаментальнішій демократії світу.

Також ми маємо приклади значного впливу ЗМІ на політичну ситуацію і в Україні. Пост Мустафи Наєма у Facebook осінню 2013 зі закликом вийти на Майдан та відстояти свій Європейський вибір став каталізатором до зміни політичного керівництва країни та початком Революції Гідності.

Прикладом також є інформаційна виборча компанія Володимира Зеленського. Через соціальні мережі та за підтримки телеканалу 1+1,

всього за 4 місяці інформаційна компанія принесла перемогу на виборах Президента України 2019 року.

Тому, власне, у ході розробки нової моделі вищої влади, була приділена увага цьому питанню.

Пропонується конституціоналізувати інформаційну гілку влади, яка де-факто уже давно існує, але їй не приділяється достатньо уваги. З іншого боку, з розвитком технологій її вплив постійно збільшується, так само як і розвиваються технології маніпулювання суспільною думкою.

З точки зору закону, це питання потребує детального розгляду експертів та громадськості для напрацювання механізмів та процедур, але важливість цього процесу є надважливим.

До складових цієї гілки влади, окрім ЗМІ пропонується також віднести статистику. Для прийняття якісних і зважених рішень потрібно володіти реальною статистичною інформацією про стан справ в державі. Також статистика, якщо вона відповідає дійсності, дає можливість аналізувати та робити правильні висновки про порядок денний. Але важлива сторона цього питання, це місце статистики у вертикалі влади.

В теперішній час, відділи статистики у вертикалі влади знаходяться нижче керівництва стуркур, про яких або для яких, відповідний орган формує статистичні дані та звіти. Це створює залежність від керівництва. Це в свою чергу впливає на кінцеві результати статистичних даних.

На основі спотворених даних виконавчі органи готують управлінські рішення, розраховуються бюджети, ставлять оцінку ситуації та розробляються стратегії.

У процесі державотворення ми маємо такі етапи повного циклу публічної політики:

- формування Політичного порядку денного.
- проведення серії Публічних консультацій з зацікавленими сторонами та експертами.
- формування Зеленої книги проблем.
- формування Білої книги рішень.
- проведення слухань у профільних комітетах ВРУ.
- проведення парламентських слухань.
- голосування за законопроект, прийняття інших нормативно-правових актів.

Для перших трьох елементів повного циклу публічної політики потрібна актуальна статистична інформація.

Також до інформаційної гілки влади пропонується долучити консультаційно-аналітичний орган. Цей орган буде опрацьовувати аналітичну та статистичну інформацію отриману від статистики та буде будувати аналітичні моделі. Причина створення такого органу була запропонована для збільшення ефективності в управлінні на державному рівні на стратегічному рівні та оперативному рівні.

Також інформацію з цього органу буде необхідна для прийняття народом якісних та ефективних рішень під час прямої демократії, реалізованої через е-демократію.

До складу інформаційної гілки також планується долучити такий інститут як Е-країна.

Майбутнє державного управління стоїть за впровадження інформаційних технологій. Технології передбачають автоматизацію

процесів, відкритість, відсутність корупційних ризиків. Цей інститут буде займатися впровадження е-врядування та е-демократії.

Впровадження таких інформаційних систем у свою чергу зменшує кількість чиновників, ризики корупції, зменшує ручне управління державою. Ми бачимо впровадження електронних інструментів в Україні.

Наприклад, система державних закупівель ProZorro та ProZorro.Продажі. Розроблені інформаційні системи є, на мою думку, елементами good governance, тому що використовують основний принцип прозорість і підзвітність.

Впровадження таких інформаційних систем значно зменшило корупційні ризики під час мільярдних державних закупівель. На сьогодні у системі публічних закупівель 200000 активних постачальників і більше 52 000 оголошених тендерів.

За підсумками 2017 року обсяг продажів активів банків, активів державних і комунальних підприємств через ProZorro.Продажі склав майже 5 млрд грн. Окрім реалізації майна збанкрутілих банків від Фонду гарантування вкладів, протягом року проект ProZorro.Продажі почали продавати та здавати в оренду об'єкти нерухомості державних та комунальних підприємств в більше, ніж 15 областях України. Впровадження всього лиш 2-х таких інформаційних систем значно вплинув на такий сектор як державні закупівлі.

Впровадження інших таких систем може значно змінити ефективність державного сектору. Тому під час проведення реформ ми можемо стикнутися зі значним супротивом діючих державних службовців, бо ці системи і принципи можуть нести за собою втрату

ними робочих місць, втрату джерела для отримання неперевірених вигод (корупції).

Тому у пропонованій моделі вищої влади майбутнього пропонується винести такий елемент-інститут, як Е-країна у незалежну інформаційну гілку влади, щоб зменшити майбутній супротив колишніх державних службовців у впровадження швидких реформ, які є нам життєвонеобхідними. Це передбачає також відповідні призначення та затвердження на керівні посади незалежних професіоналів.

Також до моделі пропонується виділити фінансову гілку влади у зв'язку з її важливості. Монетарна політика є життєвонеобхідна. Маючи під контролем Національний Банк України, можна мати вирішальний вплив на політику держави.

У 1609 році парламент Англії узаконив відсотки, а згодом король Вільям III був поставлений у такі умови, що парламент навіть дав дозвіл родині Ротшільдів заснувати Англійський банк з правом друкувати гроші. Ротшільди стали засновниками банків в Англії, Пруссії, Франції, Іспанії, Голландії, США. Красномовна цитата Амшела Ротшільда: «Дайте мені право карбувати гроші і я начхав на всі закони». Це дуже важлива фраза та її суть.

Незалежність Національного Банку України від політиків та уряду, приватного бізнесу, є на мою думку, надважливою. Центральний банк України, особливий центральний орган державного управління, юридичний статус, завдання, функції, повноваження і принципи організації якого визначаються Конституцією України, Законом України «Про Національний банк України» та іншими законами України. Він є емісійним центром, проводить єдину державну політику в галузі

грошового обігу, кредиту, зміцнення грошової одиниці України — гривні.

Також НБУ регулює та наглядає за діяльністю комерційних банків в Україні. Очільника головного банку країни призначає на посаду Верховна Рада України за поданням Президента України строком на сім років. Посада є політичною, і це породжує певну залежність від президента. Така важлива посада має бути повністю незалежною, в тому числі від політичних циклів. Вибори очілька НБУ планується організувати за відповідною процедурою через електронне голосування та затвердження.

До фінансової гілки влади пропонується внести також систему фінансового моніторингу та контролю. До цієї гілки також буде входити Державна служба фінансового моніторингу (система через яку проходять всі фінансові платежі країни) та служба фінансових розслідувань.

Служба фінансових розслідувань - це єдиний ефективний правоохоронний орган, що займатиметься виявленням, припиненням, розкриттям та досудовим розслідуванням злочинів, що спрямовані проти інтересів держави у сфері фінансів та суміжних сферах, а також буде займатись аналітичною роботою, виявляти системні чинники що сприяють розвитку економічної злочинності та вчиненню таких злочинів і надавати на основі такого аналізу пропозиції Міністерству щодо формування державної політики з метою забезпечення ефективної превенції економічних злочинів.

Також проблемою у виконавчій владі керівник державного урядового органу є одноосібним господарем фінансових рішень в

рамках бюджету та законів. Візування відбувається тільки підлеглими посадовцями. Тому під час зміни моделі вищої влади візування соціальноважливих та економічних рішень, повині будуть візуватися відповідальним органом з фінансової гілки влади.

Загалом, впровадження таких змін, а саме нових інститутів та інформаційної та фінансової гілки влади, які будуть складовими народно-парламентської моделі мають принести позитивні результати. Без них, ідея електронної демократії може бути дискредитованою, через можливість маніпулювання думкою громадськості та вплив

3.2. Законодавча гілка влади при народно-парламентській моделі.

Законодавча влада - це галузь (гілка) державної влади, делегована народом своїм представникам у парламенті, що надає їм виключне право приймати закони. Органи законодавчої влади, як правило (але не завжди), є виборними і мають різні назви: Верховна Рада, Державна Дума, Конгрес, Сейм, Фолькетинг, Альтинг. Парламенти можуть бути двопалатні як у федеративних (США, Росія), так і в унітарних державах (Велика Британія, Франція), і однопалатні (Ізраїль, Нова Зеландія, Україна).

Парламент - єдиний представницький орган народу і єдиний законодавчий орган, який цілком або частково створює інші вищі органи держави, визначає основи внутрішньої і зовнішньої політики держави і бере участь у її здійсненні, контролює діяльність інших вищих органів і посадових осіб.

Функції парламенту у звичайних моделі влади:

представницька - реалізується через обов'язок представляти інтереси народу, його різні шари за допомогою депутатського корпусу (постанови парламенту як представницького органу мають політичний характер),

законодавча - реалізується через право видавати закони (основна діяльність, що має юридичний характер);

фінансова - реалізується через право приймати рішення з фінансових питань (щорічно затверджувати бюджет країни);

установча - реалізується через право брати участь у формуванні вищих виконавчих, а також судових органів;

контрольна - реалізується через право здійснювати контроль за діяльністю уряду, інших вищих органів і посадових осіб;

політична - реалізується через право визначати основи внутрішньої та зовнішньої політики і через обов'язок брати участь у її здійсненні.

У народно-парламентській моделі законодавча гілка влади буде складатися з таких основних елементів:

- Верхня палата ради: Е-Рада;
- Нижня палата ради: Рада Представників;
- Е-праймаріз: Система фінансування політичної діяльності та виміру рівня підтримки політиків;
- Представницький майдан.

Рада Представників - це аналог теперішньої Верховної ради, але з певними відмінностями, що робить її суттєво іншою системою.

Перша відмінність - це зменшення кількості депутатів у Раді Представників, що є нижньою палатою основного законодавчого органу країни.

Мистецтво імітації демократії в СРСР проявлялося у наявності великої кількості депутатів на різних рівнях організації державної влади, що, у свою чергу, мало б демонструвати всьому світу істинність соціалістичної демократії та народовладдя. Оскільки депутати всіх рівнів – від сільської ради і аж до Верховної Ради СРСР - обиралися народом, то їх називали «народними депутатами». Кількість народних депутатів Верховної Ради УРСР ніколи не була однаковою, оскільки вони обиралися за квотою 1 депутат на 100 000 населення. Лише в Конституції УРСР 1978 р. вперше було визначено, що депутатів буде стабільною - 650. Однак, в ході загальносоюзних виборчих реформ 1989 р. ця кількість була зменшена до 450.

Після проголошення незалежності України нардепи вже не змінювали кількісний склад Верховної Ради, тому в 1996 р. вони закріпили в Конституції України це ж саме число. Якщо порівняти кількість депутатів в однопалатному парламенті України та в інших державах, кількість населення в яких більш-менш однакова з Україною (від 40 до 45 млн. населення), то отримаємо такі результати: в Аргентині – 257 депутатів (нижня палата), в Алжирі – 460 (нижня палата), в Судані – 450 (нижня палата), в Уганді – 375 (однопалатний). Як бачимо, в різних державах різна пропорція представництва населення у парламенті. Крім того, є ще одна держава, де є 450 депутатів (в нижній палаті) - і це Росія.

В Україні часто озвучувалися думки щодо переформатування Верховної Ради:

- 1) зменшити кількість нардепів до 300 / 225 тощо;
- 2) створити двопалатний парламент з сумарною кількістю депутатів меншою за 450.

Питання кількості депутатів стояло навіть на порядку денному консультативного референдуму 2000 р., але частіше воно озвучувалося політиками-популістами (наприклад, Ю. Тимошенко).

У зв'язку зі збільшенням впливу через впровадження народно-парламентської моделі та впровадження такого нового інституту як Верхня Рада (Е-рада), яка буде побудована на принципах прямої демократії - кількість депутатів-представників пропонується зменшити до кількості повітів, які будуть введено у процесі децентралізації.

Згідно адміністративного-територіального устрою України, ми маємо 24 області та 2 міста зі спеціальним значенням. Згідно з новою адміністративно-територіальною реформою кількість районів, яких за сучасними поділом 490, буде замінено на повіти.

Потенційна кількість таких повітів буде складати 100-120. Також до цієї цифри потрібно додати 24 представника-депутата від міст обласного значення. Загальна кількість депутатів у нижній палаті орієнтовно буде становити 144 депутата. На мою думку, така кількість депутатів-представників буде оптимальною у нижній палаті Ради.

Виборча система під час такої моделі, на мою пропозицію, має бути повністю мажоритарною. Тому що при такій представницькій системі максимально реалізується принцип представництва. По

методології обрання зараз існує така система: як переможець отримує все. Переможець визначається за простою більшістю голосів. У новій системі пропонується впровадження так званої альтернативної системи виборів. Така технологія використовується у Австралії. Коли голосуються декілька раз, поетапно, відсіюючи депутатів, які набрали меншу кількість голосів. Суть самої системи - коли результатом впровадження є обрання представника, який є найприйнятнішим варіантом між всіма кандидатами, які брали участь у виборах, а не простою більшістю голосів. Так зване альтернативне голосування буде зручно впроваджувати завдяки електронному голосуванню. Технологія не потребуватиме додаткових витрат бюджету, все буде відбуватися на базі однієї інформаційної системи та в електронному вигляді.

Також особливістю запропонованої системи є імперативний мандат. Мажоритарна система передбачає пряме представництво закріплене за територіальним принципом.

Це означає, що використовувачи електронну демократію, ми зможемо за територіальним принципом відкликати тих представників, які будуть незадовільняти свої виборців, не чекаючи наступних виборів. Щодо кількості необхідних голосів для відкриття та процедуру - потрібно проводити додаткове дослідження та стратегування з відповідними технічними спеціалістами та

Верхня палата ради: Е-Рада - це друга складова законодавчої гілки влади. Верхня рада буде створена на базі електронної демократії. Пропонується мериторкатичний принцип для формування такого інституту.

Передбачається певний рівень допуску, акредитація учасників - формат зовнішнього незалежного оцінювання. Попередньо, планується виносити на тестування з наступних напрямків: Конституція України, тестування з базових економічних принципів, тестування з української мови, тестування з юриспруденції, історії України. Також можливе впровадження тематичних акредитацій по окремих напрямках: екологія, фінанси, енергетика та інші.

Принципи, на якому буде сформований інститут - це “спільна справа” і спільна відповідальність за майбутнє країни.

Результат впровадження такого інституту - це збільшення залученості активних громадян, збільшення рівня довіри до інститутів, ефективне управління країною, децентралізація влади.

Часто, проблемою у реалізації тієї чи іншої політики є політична воля. Завдяки такому інституту, побудованому на відкритому доступі, планується зменшення цього ефекту з однієї сторони, і збільшення прийняття ефективних законів з іншої сторони.

Третьою складовою законодавчої влади, пропонується, інститут Е-праймеріз.

Є декілька причин створення такого інституту:

- політична корупція;
- непрозорість фінансування політичних партій;
- відсутність повного контролю за використанням бюджетних коштів (НАЗК залежна від президента структура);
- залежність окремих політиків від політичних партій, а яких вони є членами;

- державне фінансування політичних партій, які уже членами Верховної ради.

Е-праймеріз - інформаційна система, у якої буде декілька ключових задач. По-перше - це фінансування політичної діяльності.

Один із таких шляхів - це фінансування з бюджету України. З 1 липня 2016 року набув чинності ЗУ «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запобігання і протидії політичній корупції», що передбачає державне фінансування статутної діяльності політичних партій та відшкодування витрат на передвиборчу агітацію під час виборів народних депутатів України (з 1 січня 2017 року). Крім того, було запроваджено обов'язкову щоквартальну звітність про майно, доходи, витрати та зобов'язання фінансового характеру політичних партій, що подається до Національного агентства з питань запобігання корупції (з 1 січня 2016 року). Державний контроль за законним та цільовим використанням політичними партіями коштів, виділених з державного бюджету України на фінансування їхньої статутної діяльності, здійснюють Рахункова палата та Національне агентство з питань запобігання корупції. Після наступних виборів Верховної Ради право отримати бюджетні кошти зможуть ті партії, які наберуть понад 2% голосів виборців.

Кошти, виділені з державного бюджету на фінансування статутної діяльності політичних партій, розподіляються Національним агентством з питань запобігання корупції між політичними партіями у такому порядку:

- сума в розмірі 10 відсотків щорічного обсягу державного фінансування статутної діяльності політичних партій розподіляється

порівну між партіями, які пройшли до Верховної Ради за умови, що кількість представників однієї статі серед народних обранців не перевищує двох третин;

- сума в розмірі 90 відсотків щорічного обсягу державного фінансування статутної діяльності політичних партій розподіляється між політичними партіями до кількості дійсних голосів виборців, поданих за списки кандидатів у народні депутати України від таких політичних партій.

Таким чином, 450 млн грн на рік — це витрати бюджету згідно цього ЗУ або, зі слів автора закону, вартість очищення української політики від олігархічного впливу.

Згідно цієї методології державне фінансування будуть отримувати 6 партій на цей момент. Але проблема полягає у тому, що більшість партій у перший же рік після обрання втрачають підтримку серед виборців у зв'язку зі своєю діяльністю. На мою думку, цей ЗУ є певною мірою елементом системи закритого доступу. Партії, які уже є членами парламенту закріплюються в ньому завдяки такому фінансуванню і створюють певний закритий клуб. Молоді партії, які не мають такого фінансування та не мають олігархічних патронів, не можуть конкурувати з партіями фінансово забезпеченими, які завдяки і державному фінансуванню стають недосяжними у політичній гонці.

Тому пропонується дещо змінити цю систему для отримання більш прозорого політичного процесу.

Перше, що пропонується - це завдяки системі Е-праймаріз, вимірювати показник довіри та підтримки до конкретної партії. Це буде

реалізовано через електронне голосування в інформаційній системі, по принципу бюджету участі (Громадського бюджету).

Голосування буде проходити 1 раз на квартал. Загальний бюджет, а саме 450 млн (станом на 2019 рік) в рік буде розділено на 4 квартали. Орієнтовно 110 млн в квартал. Ці 110 млн грн буде пропорційно розділено між політичними партіями та окремими політиками, незалежно від результатів виборів, з якими вони пройшли у Верховну Раду, а беручи до уваги рівень актуальної підтримки та довіри до них громадян за останній квартал.

Таким чином, завдяки бюджету, що є нашими спільними податками, ми будемо підтримувати ті політичні сили та політиків, які мають підтримки у конкретний момент часу, а не тих, хто завдяки популізму і гречці зміг потрапити у законодавчий орган держави.

Друге, що пропонується завдяки системі Е-Праймеріз - це оплата рахунків політичних партій. Процедура наступна: політична партія виставляє рахунок на оплату певного роду робіт: наприклад розміщення вуличного банера. Система Е-праймеріз оплачує цей рахунок. Ми отримуємо абсолютно прозору систему контролю за використанням політичних коштів. Адже можемо проконтролювати, яка політична реклама була офіційною, оплаченою з бюджету політичною партією, а яка рекламе неофіційна та має сумнівне походження. Також контрагент, який виконує заказ політичної партії, повинен отримати підтвердження від системи, що замовлення офіційне. Всі оплати та підтвердження, порядок здійснення оплат рахунків має бути повністю автоматизовано. У іншому разі, система може стати інструментом серйозно впливу на партії.

Третє, що пропонується - це відцифрування діяльності депутатів та політичних партій. За свою інформційно архітектурою, у системі Е-праймеріз передбачається електронний кабінет виборця, де власник може прослідкувати за діяльністю політика чи політичною партією:

- кількість відвіданих/пропущених пленарних засідань
- законопроекти, подані від політичної партії/депутата
- законопроекти, як розробляються політичною партією/депутатом
- історія голосування за конкретний закон чи напрямок
- декларація політика
- рейтинг/антирейтинг (імперативний мандат - потенціал до відкликання депутата)

Ця інформація буде необхідною, для того щоб виборець зміг висловити підтримку депутату/політичній партії у конкретний момент часу чи навпаки, зменшити рейтинг депутата, який недобросовісно виконує свої передвиборчі чи поточні обіцянки перед виборцями.

Сьогодні ми маємо декілька шляхів фінансування політичних партій. Членські внески у бюджет партії, та внески окремих фізичних осіб. Через малий контроль за такими внесками - ми маємо олігархічне фінансування політики. Такі внески також пропонується здійснювати через таку систему з певними обмеженням, а саме

- обмеження максимальною суми фінансування партії;
- контроль походження коштів, якими фінансується політична діяльність;

- кварталне фінансування (загальна сума, якщо вона перевищує певні обмеження розбиваються на кварталні виплати і у ході виборчого процесу фізична особа, яка здійснює внесок може змінити своє рішення, враховуючи політичну діяльність партії та виконання їх обов'язань перед виборцями).

Інформаційні технології, в тому числі електронна демократія, не можуть повністю замінити демократичні процеси. Більшість нових проєктів творяться під час живого спілкування, обміну думками, емоціями. Тому, беручи до уваги досвід альтернативних систем вищої влади та приклади Швейцарії, в народно-парламентської модель пропонується долучити такий інститут, як представницький майдан, який буде створений на принципах прозорості, підзвітності та участі політично активної громадськості.

Постійні щоквартальні зібрання громадськості, під час якого депутат-представник від громади звітує про свою діяльність у раді та отримує зворотній зв'язок, запити-пропозиції від свої виборців. Також на такому майдані громадськістю може бути винесена пропозиція щодо загального електронного голосування за відкликання депутата (імперативний мандат) у відповідній територіальній одиниці.

Утім, є досить високий ризик пов'язаний з впровадженням пропонованої моделі. Те, що працює у Швейцарії, може не спрацювати в інших країнах. У випадку країн, що розвиваються у влади постійно виникатиме спокуса використати «голос народу» для легітимізації нелегітимних рішень. Тому рішенням є також і реформа політичної та адміністративної системи - створення ефективних інституцій для відбору добросовісних кандидатів на владні посади, конкурсні відбір,

контроль декларацій та запобігання корупції, винесення аналітичних та статистичних відділів спід вертикалі керівників у державних установах, відкриті списки, змінни до законодавства та інше.

Запропонований варіант вирішення проблеми - це поступовий перехід з представницької демократії до частково непосредної (прямої) демократії шляхом впровадження інструментів е-демократії після поступового успішного впровадження e-governance. Безпосередня демократія — сукупність форм організації державної влади, за якої основні рішення щодо управління справами суспільства й держави схвалюються непосредно всіма громадянами на референдумах, зборах тощо.

Також, щоб успішно скористатися з переваг прямої демократії - необхідний високий рівень розвитку громадянського суспільства, чого часом бракує в Україні, але судячи з подій Помаранчевої Революції та Революції Гідності, волонтерського руху, збільшення кількості проектів та активного голосування за Громадський бюджет розвитку міста (що є першими сигналами розвитку прямої демократії, на мою думку та ще багато інших позитивних індикаторів, в тій чи іншій мірі значущих ініціатив - ми бачимо позитивні зміни у цьому напрямку.

Ми бачимо чудові результати провадження електронної демократії у Балтійських країнах, також результати успішного використання прямої демократії у Швейцарії.

Можна розглядати 2 можливих варіанти переходу до нової моделі на базі відкритого доступу. Перший - це перебудова системи на основі старих інститутів. Другий варіант - це створення нових інститутів відкритого доступу на основі нової системи.

До першого варіанту можна віднести новий Виборчий кодекс,

який передбачає голосування за відкритими списками. Новий закон про Центральну виборчу комісію, який передбачав би нові правила для ЦВК, чесну процедуру відбору членів та оновлення складу. Закон про заборону політичної реклами на телебаченні, завдяки чому буде вирішено рекламну нерівність між старими партіями зі значними ресурсами, часто корупційного характеру та молодими прогресивними новими політичними силами з обмеженим ресурсом.

Другий варіант - це створення нової системи на основі відкритого доступу та інклюзивних інститутів. На мою думку, система представницької демократії на пострадянському просторі не працює ефективно. Адже обрані депутати не є представниками народу у владі, а захищають свої особисті інтереси, інтереси партії, до якої вони належать або є залежними від капіталу, який привів їх до влади.

Тому вирішенням цієї проблеми є поступовий перехід від представницької демократії до народно-парламентської моделі, яка є істинним варіантом системи, яку можна назвати владою народу. Лише у цьому випадку, на мою думку, така система може називатися істинно демократичною.

3.3. Висновки розділу

У третьому розділі магістерської роботи було запропоновано напрямки удосконалення моделі вищої влади України. Основна суть пропозицій, це всебічне використання у моделі вищої влади електронної демократії, як інструменту прямої демократії.

Пропонується змінна парламентської-президентської моделі влади, побудована на представницькій демократії, на

народно-парламентську модель влади, в якій буде переважати пряме народовладдя, реалізоване через електронну демократію.

Країна може розвиватися при наявності інклюзивних політичних інститутів. Концепції таких інститутів, як складову народно-парламентської республіки, було запропоновано у третьому розділі магістерської роботи.

Також запропоновано удосконалити загальноприйнятту систему стримування і противаг, яка складається з трьох гілок влади, законодавчої, виконавчої та судової.

Було розглянуто важливість та значний вплив засобів масової інформації на суспільну думку. Це створює передумови для маніпулювання на внутрішню політику демократичної держави. Впровадження та використання електронної демократії, як інструменту прямої демократії, не може бути успішне та ефективне без зменшення ризиків маніпулювання суспільною думкою через ЗМІ.

Як наслідок, було запропоновано конституціоналізувати інформаційну гілку влади та вподальшому розробити ефективні процедури для її функціонування.

Також у третьому розділі було запропоновано, як напрямок для подальшого удосконалення моделі вищої влади України, виділити окрему незалежну фінансову гілку влади, яка включала б у себе Національний банк України, службу фінансових розслідувань, систему фінансового моніторингу, Національне агентство з питань запобігання корупції. Фінансова гілка була виокремлена у зв'язку з значним рівнем впливу монетарної політики на загальний добробут країни та проблемою корупції, в тому числі політичної. Відповідно, перелічені інститути повинні бути незалежними від політичних циклів.

Також у третьому розділі було запропоновані зміни до законодавчої гілки влади. Пропонується двопалатний основний законодавчий орган. Верхня і нижня палата ради буде сформована за різними принципами. Основою верхньої палати є електронна демократія. Але один із принципів формування цієї палати буде меритократія, тобто “влада достойних”. Нижня палата є подібною до терішньої Верховної Ради, але з певними структурними особливостями та процедурою обрання депутатів. Пропонується також застосовувати імперативний мандат для збільшення ефективності закоотворчості обраних депутатів.

Іншими інклюзивними інститутами в межах законодавчої гілки влади у народно-парламентській республіці буде система фінансування політичної діяльності та виміру рівня підтримки політиків (Е-праймеріз) та Представницький майдан, періодичнені зібрання активною громадськості для підведення підсумків діяльності представників у владі та комунікування зі своїми народними обранцями. Також у третьому розділі розглянуто шляхи переходу від сучасної системи до запропонованої народно-парламентської моделі влади.

Модель вищої влади - це надзвичайно складне та комплексне питання і потребує детального вивчення усіх можливих наслідків, у разі запровадження змін. Але ті пропозиції, які були напрацьованні у ході виконання магістерської роботи, мають принести позитивні наслідки для суспільства та громадян України.

ВИСНОВОК

В даній магістерській дипломній роботі було досліджено та проаналізовано сучасну модель вищої влади в Україні, як побудована на представницькій демократії.

Кінцевою метою даної магістерської дипломної роботи, виходячи з аналізу сучасної моделі вищої влади, яка базується на представницькій демократії, було розробка пропозицій удосконалення сучасної моделі вищої влади. Напрямок удосконалення: збільшення впливу громадян на управління державою.

Задля поставленої мети, було розглянуто науково-теритичні основи організації моделі вищої влади, різні сучасні моделі влади та принципи, на яких вони побудовані.

У ході виконання роботи було виявлено недоліки представницької влади, а саме недостатній вплив громадян на управління країною, низький рівень залученості виборців у державотворчі процеси. Доказом цього є низький рівень довіри громадян України до всіх гілок влади, включаючи законодавчу, судову та виконавчу.

Також було проведено аналіз сучасного стану моделей вищої влади України, який включав у себе розгляд рівня легітимності системи, а також інституційний аналіз моделі вищої влади.

Також у другому розділі було розглянуто закордонний довід використання електронної демократії та прямої демократії в успішних країнах. Електронна та пряма демократія, які використовуються у Швейцарії та Естонії, мають набагато більше переваг з точки зору прямого впливу громадян на управління країною. Такі системи мають

набагато більші показники демократичності суспільства, ніж поширені традиційні представницькі системи.

На основі аналізу розгляду науково-теоретичних основ моделей вищої влади та виявлених недоліків, які присутні у президентській, чисто парламентській та змішаних системах, а також розгляду успішного закордонного досвіду було запропоновано впровадження народно-парламентської моделі влади.

Основою запропонованої моделі є пряма демократія, реалізована через е-демократію.

Дана модель має репрезентувати волю народу та дати більше можливостей для народовладдя громадянам. Це також дасть можливість мати суттєвий вплив на управління країною, наслідком чого буде ріст залученості громадян до державотворчих процесів.

Також у ході виконання роботи, було запропоновано шляхи до переходу до нової моделі влади, яка є більш демократичною. Запропонувати процес переходу від теперішньої моделі до розробленої.

На мою думку, система представницької демократії на пострадянському просторі не працює ефективно, тому вона потребує удосконалення. Адже політичні партії та депутати часто не виконують свої прямих представницьких функцій.

Тому вирішенням цієї проблеми є поступовий перехід від представницької демократії до прямої, яка є істинним варіантом системи, яку можна назвати владою народу.

Впровадження електронної демократії дає нам багато можливостей для створення інклюзивних політичних інститутів, що буде значним поштовхом для збільшення доброботу громадян, через розвиток інклюзивних економічних інститутів. яка стає можливою

завдяки розвитку інформаційних технологій, може стати ключовим елементом та ефективним інструментом в нових моделях вищої влади у світі і в Україні загалом.

Але питання моделей вищої влади є багаторівневе. Впровадження реформ у цьому напрямку є надвичайно складним процесом. Суттєві перебудови системи потребують багато напрацювань та наукових досліджень, моделювань наслідків.

Але ті пропозиції, які були напрацьовані у ході виконання магістерської роботи, можуть бути основою для подальшого розвитку демократичної системи України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Президентська республіка // Юридична енциклопедія : [в 6-ти т.] / ред. кол. Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) [та ін.] — К. : Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 2003. — Т. 5 : П — С. — 736 с. — ISBN 966-7492-05-2.
2. Про проголошення незалежності України [Електронний ресурс]: Верховна Рада Української РСР; Акт від 24.08.1991 № 1427-ХІІ : - Режим доступу до ресурсу:
<http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1427-12>
3. Конституція України [Електронний ресурс]: Верховна Рада України; Конституція, Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. - Режим доступу до ресурсу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
4. Офіційне тлумачення положення Статті 5 Конституції України [Електронний ресурс]: Рішення Конституційного Суду № 6-рп/2005 від 05.10.2005, № 6-рп/2008 від 16.04.2008 - Режим доступу до ресурсу:
<http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v006p710-05#n54>
5. Загальна декларація прав людини [Електронний ресурс]: Документ 995_015, Прийняття від 10.12.1948: - Режим доступу до ресурсу:
http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015
6. Роберт Даль. Про демократію/ Пер з англійської А.С Богдановського. -К.: Аспект Пресс, 2000. – 208 с.
7. Платон. Держава / Пер. з давньогр. Д. Коваль. - К.: Основи, 2000. – 355 с.
8. Арістотель. Політика / Пер. з давньогр. та передм. О. Кислюка. - К.: Основи, 2000. – 239 с.

9. Томас Гоббс. Левіафан
10. Джон Локк. Два трактати про правління.
11. Шарль Монтеск'є. Про дух законів. - К.: Ріпол Класік, 2016. – 690 с.
12. Жан Жак Руссо . Суспільний договір.
13. Муаммар Каддафі. Зелена книга
14. Шляхтун П. П. Політологія: історія та теорія: Підручник / П. П. Шляхтун. — К.: Центр учбової літератури, 2010. — 472 с ISBN 978-611-01-0097-7
15. Могильний С. А. Меритократичний концепт формування інституту публічної служби в Україні / С. А. Могильний // Теорія та практика державної служби: матеріали наук.-практ. конф., Дніпропетровськ, 8 грудня 2017 р. – Дніпро: ДРІДУ НАДУ, 2017. – С. 169-171
16. Деніел Б. Китайська модель. Політична меритократія та межі демократії / Б. Деніел. – Київ: Наш формат, 2017. – 312 с
17. Лі Куан Ю «Сингапурська історія: із третього світу в перший» , 2007
18. Електронне урядування та електронна демократія: навч. посіб.: у 15 ч. / за заг. ред. А.І. Семенченка, В.М. Дрешпака. – К., 2017. Частина 3: Електронна демократія: основи та стратегії реалізації / [Н.В. Грицяк, А.І. Семенченко, І.Б. Жиляєв]. – К.: ФОП Москаленко О. М., 2017. – 84 с.
19. І. В. Музика. Легітимність як політико-правове поняття // Енциклопедія історії України : у 10 т. / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. ; Інститут історії України НАН України. — К.:

Наукова думка, 2009. — Т. 6 : Ла — Мі. — С. 100. — ISBN 978-966-00-1028-1.

20. Дослідження «Рівень довіри до суспільних інститутів та електоральні орієнтації громадян України» [Електронний ресурс]: Центр Розумкова - Режим доступу до ресурсу: <http://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/riven-doviry-do-suspilnykh-instytutiv-ta-elektoralni-orientatsii-gromadian-ukrainy>
21. Дарон Аджемоглу та Джеймс Робінсон "Чому нації занепадають. Походження влади, багатства та бідності" (Київ: Наш формат, 2016).
22. Електронні вибори в Естонії. Досвід для України - А.П.Ярова - Режим доступу до ресурсу: <https://conferences.vntu.edu.ua/index.php/e-democracy/e-democracy2016/paper/viewFile/1694/1384>
23. Вибори через інтернет. Реформи народів світу [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <https://bigggidea.com/practices/878/>
24. Як одна ІТ-система змінить Україну [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <https://www.epravda.com.ua/publications/2017/11/3/630774/>
25. Демократія делегативна // Політологічний енциклопедичний словник / уклад.: Л. М. Герасіна, В. Л. Погрібна, І. О. Поліщук та ін. За ред. М. П. Требіна. — Х. : Право, 2015
26. Щедрова Г. П., Барановський Ф. В., Новакова О. В., Пашина Н. П. та ін. «Основи політології»: Навчальний посібник. — Луганськ: вид-во СНУ ім. В. Даля, 2005. — 170 с.: табл. 4., 135 назв.

27. Ерышев А. А. История политических и правовых учений: Учеб. пособие. — 3-е изд., стереотип. — К.: МАУП, 2002. — 152 с.
28. Основы политологии: Курс лекций: Учебное пособие для вузов / Н. Сазонов, Б. Решетняк, А. Авксентьев и др.; Под ред. Н. Сазонова. — Харьков: Основа, 1993. — 464 с.
29. Політологія. Підручник за заг. ред. проф. Кременя В. Г., проф. Горлача М. І. — Харків: Друкарський центр «Єдіногор», 2002. — 640 с.
30. Політологія. Підручник // За загальною редакцією проф. Кременя В. Г., проф. Горлача М. І. — Харків: Друкарський центр «Єдіногор», 2001. — 640 с.
31. Політологія: Підручник / І. С. Дзюбко, К. М. Левківський, В. П. Андрущенко та ін. — К.: Вища школа, 1998. — 415 с.
32. В. П. Горбатенко. Безпосередня демократія // Юридична енциклопедія : [в 6-ти т.] / ред. кол. Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) [та ін.] — К. : Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 1998. — Т. 1 : А — Г. — 672 с. — ISBN 966-7492-00-X.
33. О. Г. Мурашин.. Пряме народовладдя // Юридична енциклопедія : [в 6-ти т.] / ред. кол. Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) [та ін.] — К. : Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 2003. — Т. 5 : П — С. — 736 с. — ISBN 966-7492-05-2.